

ज्ञायेयाचेनि विश्वासें । मृत्यु येकु असे ।
 हें जेयाचेनि मामसें । मानिजे ना ॥ ३६ ॥
 श्रवणोदकिचा मासा । नाटे ऐसिया आशा ।
 न वचे चि कां जैसा । अगाधा डोहा ॥ ३७ ॥
 कां गोरिचिया भूडी । मृग व्याधा दीठि न घली ।
 गळ न पाहतां गीली । उंडी मीनु ॥ ३८ ॥
 दीपाचेभा झगमगा । जालीळ हें पतंगा ।
 नेणवे चि दें गा । जिया परी ॥ ३९ ॥
 कां गांवारु निद्रासुखें । घर जळत नेदखे ।
 नेणतां जेचि बियें । रांधिलें अन्न ॥ ७४० ॥
 तैसा जीविताचेनि मीसें । हा मृत्यु चि ना आला असे ।
 हें नेदखे चि राजसें । सुखें जाणा ॥ ४१ ॥
 झरीरिची वाढि । अहोरात्रिची जोढि ।
 विश्रमसुखें प्रौढि । साच चि मानी ॥ ४२ ॥
 पारि बापुडा ऐसा नेणे । जें वेश्येसि सर्वस्व देणें ।
 तें चि नांगवणें । रूप एथ ॥ ४३ ॥
 सवंचेराचें साजणें । तें चि तें प्राणु घेणें ।
 लेपासि स्नपन करणें । तो चि नास्तु ॥ ४४ ॥
 पांढू जांग सूटलें । तेया चि नावं खुटलें ।
 तैसें नेणें जें भूललें । आहारनिद्रा ॥ ४५ ॥
 तन्मुखा सूला । धावतेया पायला ।
 प्रतिपदि जचला । मृत्यु जेचि ॥ ४६ ॥
 तेचि देहा जवं जवं वाहु । जवं दीसांचा पथाहु ।
 जवं जवं मुरवाहु । भोगाचा हा ॥ ४७ ॥
 तवं तवं अधिकें । मरण आयुष्यासें जीके ।
 मीठ जैसे उदकें । प्रासिजतसें ॥ ४८ ॥

तैसें जीवित जाये । तेया अस्तये काळा पाहे ।
 हें हातोहातीं नोहे । ठाडवें जेया ॥ ४९ ॥
 किंबहुना पांडवा । हा आगिचा मृत्यु नीच नवा ।
 नेदखे चि जो मावा । जीवितासाया ॥ ७५० ॥
 तो अज्ञानदेशिचा राउ० । या बोळा महाबाहो ।
 न पडे गा बंडाउ० । आणिचा हा ॥ ५१ ॥
 पै जीविताचेनि मुखें । जैसा कां मृत्युतें नेदखे ।
 तैसा चि तारुण्याचेनि तोरें । जरेतें न गणी ॥ ५२ ॥
 कडाडिं लोटिला गाडा । मिखरौनि सूटला वोंडा ।
 तैसें नेदखे पुढां । वृद्धाप्य आहे ॥ ५३ ॥
 कां भाडयोहळा पाणी आले । होसेयाचें जूझ मातळें ।
 तैसें तारुण्याचें चढलें । सुररें जेया ॥ ५४ ॥
 पुष्टि लागे विघरां । कांति पाहे निसरां ।
 माधा आदरी सिरों । बागीबल ॥ ५५ ॥
 दाढी साडल धरी । मान हालउनि बारी ।
 तन्हीं जो करी । प्रायेचा आवेशु ॥ ५६ ॥
 पुढील उरी आदले । नेदखे जैसें आंधलें ।
 कां डोलेया वरिलें निगलें । आलसी तोखे ॥ ५७ ॥
 तैसें तरुणेपण आजिचें । भोगिता वृद्धाप्य पाहिचें ।
 नेदखे चि तो साचें । अज्ञानु गा ॥ ५८ ॥
 दरे अक्षमें कुबुजें । किं विपलाचों लागे कुंजे ।
 परि नेणे पाहे माझे । हे चि भावे ॥ ५९ ॥
 आंगें वृद्धाप्याची । संज्ञा एउनि मरावें चि ।
 परि जेया तारुण्याची । मूलि न फिटें ॥ ७६० ॥
 तो अज्ञानाचें घर । हें साच चि वे उत्तर ।
 तेचि चि परियसैं धोर । चिन्ह आणिक ॥ ६१ ॥

तरि बाघाचिये अडवे । येकोल चरीनि आळा दैवें ।
 तेणें विश्वासें पुडुति धात्रे । बसो जैसा ॥ ६२ ॥
 कां सर्प घरा आतु । अवघटें देवो गेला स्वस्थु ।
 येतुळिया साठि निश्चंतु । नास्तिकु होण ॥ ६३ ॥
 तैसेनि टंक्क दिये । येक दोनि चि बेल लाहे ।
 येथ लागु एकु आहे । हें मानी ना जो ॥ ६४ ॥
 बैरिया नीद आली । आणि दंदें माप्ति सरळि ।
 हें मानी तो सपीली । मूकळा जेचि ॥ ६५ ॥
 तैसी आहारनिद्रेची उजिरी । रोग निवांत जयं वेन्हीं ।
 तव जो न करी । व्याधिचिंता ॥ ६६ ॥
 आणि स्त्रीपुत्रादिमेलें । संपत्ति जवळ फले ।
 तेणें रजें डोळे । जाति जेयाचे ॥ ६७ ॥
 सवले चि वियोगु पडेल । विलीनि विपत्ति होइल ।
 हें दुःख पुढेल । नेदखे जो ॥ ६८ ॥
 तो अज्ञानु गा पांडवा । तो ही तो चि जाणावा ।
 जो इंद्रिये अब्हासव्हा । चारी एथ ॥ ६९ ॥
 वयसेचेनि उवाचें । संपत्तिचेनि सावाचें ।
 सेव्यासव्य जाये । सरकटीतु ॥ ७० ॥
 न करावें तें करी । असंभाव्य मनी धरी ।
 चित्तू नये तें विवरी । जेयाची मति ॥ ७१ ॥
 रिगे तेथ न रिगावें । मागे जें नेघावें ।
 स्पर्शें जेथ न लगावें । आंग मन ॥ ७२ ॥
 न बचावें तेथ जाये । न पाहावें तें पाहे ।
 न खावें तें खाये । तेवि चि तोखे ॥ ७३ ॥
 न धरावा तो संगु । न लगावा तेथ लागु ।
 न चरावा जो मार्गु । आचरे जो ॥ ७४ ॥

नाइकावें तें भाइके । न बोलावें तें भाखे ।
 परि दोष होईल हें नेदखे । प्रवर्त्ततां ॥ ७५ ॥
 आंगा मना रुची येयावें । येतुलें कृत्याकृत्य नाठवे ।
 जो करणेयांचेनि नावें । मळेतें करी ॥ ७६ ॥
 परि पाप मज होईल । कां नरकयातना येइल ।
 हें काहिं चि पुढेल । देखे ना जो ॥ ७७ ॥
 तेयाचेनि आंगलगे । अज्ञान जगि दादुगे ।
 जें सज्जानासि हि संगें । शोबों शके ॥ ७८ ॥
 परि असो हें आइक । अज्ञानचिन्ह आणिक ।
 कां तुज सम्यक । जाणवें जें ॥ ७९ ॥
 तरि जेयाची प्रीति पुरी । गुंतली देखसी धरि ।
 नवग्रंथकेसरी । अमरी जैसी ॥ ८० ॥
 साकरेचिये रासी । बैसली नुढे मासी ।
 तैसें निषण्ण आवासिं । जेयाचें मन ॥ ८१ ॥
 वेढाभेड बेडकु अडिं । मशकु गुपला सेंबुडी ।
 डोर सबडबुडी । पंकि गेला ॥ ८२ ॥
 तैसें धरौनि निगणें । नाहिं जीतेनि मरणें ।
 जेया सपां होउनि असणें । भाटिं तिये ॥ ८३ ॥
 प्रियोत्तमाचां कंठि । प्रमदा धे आंटी ।
 तैसा जीवेंसि कोंपटी । धरनि जो ठाके ॥ ८४ ॥
 मधुरसादोणें । मधुकारि जचें जैसें ।
 गृहसंगोपन तैसें । करी जो गा ॥ ८५ ॥
 सांतारपणिं जालें । माणिक एक उपाइलें ।
 तेयाचें कां जेतुळें । मातापितरां ॥ ८६ ॥
 तेतुलेनि पाडें पार्था । धरि जेयाची आस्था ।
 आणि जो बाचौनि सर्वधा । जाणे ना जो ॥ ८७ ॥

महापुरुषाचें चित्त । जालेयां वस्तुगत ।
 ठाके ध्यवहारजात । जेया परीं ॥ ८८ ॥
 तेसा खीदेही जो जीवें । पडौनियां सर्वभावें ।
 कोणु मी काय करावें । हें काहि नेणे ॥ ८९ ॥
 हाणि लाभ नदेखे । लोकापवादु नाइके ।
 जेयाचि इंद्रियें एकमुखें । स्त्रिया केलीं ॥ ९० ॥
 चित्त आराधी स्त्रियेचें । स्त्रियेचेनि संदे नाचे ।
 मर्कट गारुडियाचें । जैसें होए ॥ ९१ ॥
 आपण चि पाहि दावी । इष्टा मैत्रा दुरावी ।
 मग कवडा चि वाढवी । लोभी जैसा ॥ ९२ ॥
 तेसैं दामपुण्य खांची । गोत्रकुटुंबा वंची ।
 परि वायणी स्त्रियेची । उणी हो न ये ॥ ९३ ॥
 पूजितें दैवतें जोगावी । गुरुतें बोलें श्राकवी ।
 मायेबापा दावी । निदारपण ॥ ९४ ॥
 स्त्रियेचां तरि थिखें । भोगसंपत्ति अनेकी ।
 आणिकि यस्तु नीकी । जे जे देखे ॥ ९५ ॥
 प्रेमाधिछेनि भगतें । भजिजे कुलदैवतेंतें ।
 तेसा एकाम्रचित्तें । खि जो उपासी ॥ ९६ ॥
 ह्येतें कोणही देखील । ह्येसि नेत्रासैं जाइल ।
 तरि युग चि बुडल । ऐसैं जेया ॥ ९७ ॥
 साक्ष आणि चोख । तें स्त्रियेसी चि अशेष ।
 एरी विधि जोगावणुक । ते ही नाहिं ॥ ९८ ॥
 माइटेयां भेण । न मोडी नागाची आण ।
 तेसी पाळी उणगुण । स्त्रियेची जो ॥ ९९ ॥
 किंवहुना अनेजया । स्त्री चि सर्वस्व जेया ।
 आणि तियेचेया जातिया । लागि प्रेम ॥ १०० ॥

आणिक ही जें समस्त । तेथिचें संपत्तिजात ।
 तें जीवाहूनु आत । मानी जो गा ॥ १ ॥
 तो अज्ञानासि मूळ । अज्ञाना तेणें बळ ।
 हें असो केवळ । तें चि तो रूप ॥ २ ॥
 मातलिये सागरि । फोकिलियां तरि ।
 लाटाचां येरझारि । आंदोळे जेवि ॥ ३ ॥
 तैसी प्रिय वस्तु पावे । आणि सुखें जो उंचावे ।
 तैसा अप्रिया सर्वे । तळु खाए ॥ ४ ॥
 पेसी जेयाचां चित्ति । जैषम्यसाभ्याची बोखती ।
 वाहे तो महामती । अज्ञानु गा ॥ ५ ॥
 आणि माझां डांडे भगति । फळा लागि जेया आयि ।
 धमा दोसें विरगति । नटणें जेवि ॥ ६ ॥
 कां कांताचां मानसि । रिगौनु स्वैरिणी जैसी ।
 राहाटे आणिकेसि । जावेया लागि ॥ ७ ॥
 तैसें मातें किराटी । भजती गा पाडटी ।
 करुनि जो दीठी । विषो सुये ॥ ८ ॥
 आणि भजिनळेया वरि । तो विषयो न पवं जरि ।
 सांडि हणो तरि । आषर्षे टवाल हें ॥ ९ ॥
 कुणबटु कुलबाडी । तैसा आनु देऊ मांडी ।
 आदिलाची पिडी । करी तेयातें ॥ ८१० ॥
 तेया गुरुमार्गा टेंके । जेयाचा सुगुरुवां देखे ।
 तरि तेयाचा मंत्रु सीखे । एर मेचे ॥ ११ ॥
 प्राणिजातेंसि निष्ठुर । स्थावारें बहुत भर ।
 तेथि चि नाहिं एकसर । निर्बाहो जेया ॥ १२ ॥
 माझी मूर्ति आपजवी । घराचां कोनि बैसवी ।
 आणि देवादेवी । यावे जाए ॥ १३ ॥

नीच आराधन माहे । काजी कुलदेवति भवे ।
 पर्वविष्टेभे भोजे । पूजा आन ॥ १४ ॥
 माहे अभिष्टान घरी । आणि वैसे आनाचे करी ।
 पितरकार्यअवसरी । पितरांचा होए ॥ १५ ॥
 एकादशिचां दिसि । जेतुला पाहु आमासि ।
 तेलुला चि नागांसि । पंचमीसि ॥ १६ ॥
 चौथि मोठकी पाहे । आणि गणेशाचा चि होए ।
 चाउदासि झणे माए । तूझा चि वो दुर्गे ॥ १७ ॥
 नवमीतें मांडी । आणि वैसे नवचंडी ।
 आदित्यवारि वाडी । भैरवां मरी ॥ १८ ॥
 पाठि सोमवार पावे । आणि बेळेंसि लिगा धावे ।
 ऐसें एकला चि आघवे । जोगाची जो ॥ १९ ॥
 अस्तंड मजन करी । उगा न राहे क्षणभरी ।
 आघवेनि गांवदारी । ऐहेव जैसी ॥ २० ॥
 तैसेनि जो गा मगतु । वेखासि सैरा धावतु ।
 जाण अज्ञानाचा भूर्तु । अवतार तो ॥ २१ ॥
 आणि एकांतें चोखटें । तपोवनें तीर्थ तटें ।
 देखौनि जो धाटे । तो ही तो चि ॥ २२ ॥
 ओणि आत्मा गोचरु होए । ऐसी जे विद्या आहे ।
 तें आइकौनु डौर वाहे । विद्यासु जो ॥ २३ ॥
 उपनिषदांकडे न वचे । योगशास्त्र न रुचे ।
 अभ्यासमज्ञानाचे । मनीं चि नाहिं ॥ २४ ॥
 आत्मचर्चा एकि आयि । ऐसिये बुद्धीची मीति ।
 पाह्नि जेवाची मति । बोटाळ जाळी ॥ २५ ॥
 कर्मकांड तरि जाणे । मुखोद्वर्ते पुराणे ।
 ज्योतिषि. तो झणे । तैसे चि होए ॥ २६ ॥

शिल्पि अतिनिपुण । सूरशार्ङ्गि प्रवीण ।
 विधि अथर्वणु । हाति जेया ॥ २७ ॥
 कोकि नाहि ठेले । भरतु करी क्षणितले ।
 आगम उपासिले । मूर्त होति ॥ २८ ॥
 नीति सुखे । वैदिकु सुखे ।
 काव्यनाटकि दूजे । चतुर नाहि ॥ २९ ॥
 स्मृतिची चर्चा । डंगु जाणे मारुडाचा ।
 निचंदु प्रहेषा । पाइकु करी ॥ ८३० ॥
 व्याकरणि चोखडा । तर्की अतिगाढा ।
 एक अघ्यात्मी चि फुडा । जावंधु ॥ ३१ ॥
 ते वाचूनु आघवां शास्त्रि । सिद्धान्तनिर्वाणसूत्री ।
 परि जले ते नक्षत्री । न पाहे गा ॥ ३२ ॥
 मोराचा आगि असोसे । पिसे आहाति डोलसे ।
 आणि एकली दीठि नसे । तैसें ते या ॥ ३३ ॥
 जारि परमाणू एवढे । संजीवनीमूळ जोडे ।
 तारि बट्ट गाडे । भरणे केवि ॥ ३४ ॥
 तैसें शास्त्रजात जाण । आघवे चि अप्रमाण ।
 अघ्यात्मज्ञाने विण । एकलेनि ॥ ३५ ॥
 या लागि अर्जुना पाहि । अघ्यात्मज्ञानाचां ठां ।
 जेया निश्चयबुद्धि नाहि । शास्त्रमूढां ॥ ३६ ॥
 तेया शरीर जे जाले । ते अज्ञानाचे बि विकलले ।
 जेधाचिये बिस्पती गेले । अज्ञानवेली ॥ ३७ ॥
 तो जे जे बोले । ते अज्ञान चि फूलले ।
 तेयाचे पुण्य ते फलले । अज्ञान चि ॥ ३८ ॥
 अघ्यात्मज्ञान काहि । जेणे मानिले चि नाहि ।
 तो ज्ञानार्थु न वेळे काही । हे जोलावे असे ॥ ३९ ॥

ऐली चि थली न पवतां । मले जो मावौता ।
 तेया पैली सीरिणी वार्ता । केवि जाणवे ॥ ८४० ॥
 कां दासठां चि जेयाचें । पाये बांधळे साचे ।
 तो केवि पारेवरिचें । ठेविलें जाणे ॥ ४१ ॥
 तेवि अध्यात्मज्ञान जेया । अनोलख धनंजया ।
 तेया ज्ञानार्थु देखावेया । कांइ काज ॥ ४२ ॥
 हाणीनि आतां विशेषें । तो ज्ञानार्थें सार न देखे ।
 हें सांगावें आखें देखें । न लगे तुज ॥ ४३ ॥
 जेधवां सगळें वाढिलें । तेधवां चि पोष्टिचें धालें ।
 तैसें मागिलें पदें कोळिलें । तें चि होए ॥ ४४ ॥
 वांचूनु या वेगलें । रूप करणें हें न मिळे ।
 वेई आवंतिळें आंधलें । तैसें जालें ॥ ४५ ॥
 एवं इथे उपरती । ज्ञानचिन्हें मावौती ।
 अमानित्वादिप्रभृती । वाखाणिलीं ॥ ४६ ॥
 जियें ज्ञानपदें अठरा । केलियां एरी मोहरा ।
 अज्ञान ऐसें जाकारा । येथ आहे ॥ ४७ ॥
 मागां श्लोकाचेनि अर्थाहें । ऐसें सांगितलें मुकुंदें ।
 ना उपराठि ज्ञानपदें । तें चि अज्ञान ॥ ४८ ॥
 हाणीनि इया बाह्याणी । मियां केली उपलवणी ।
 वांचौनि दूधा मेळउनि पाणी । फार कीजे ॥ ४९ ॥
 तैसें जी न बडवडीं । पदार्थी कोर न संडी ।
 मूलध्वनिचिये वाढी । निमित्त जालां ॥ ८५० ॥
 तबं ओते हाणति राहे । कें परिहारा ठाऊ आहे ।
 भीसि कां वायां हें । कविपोषका ॥ ५१ ॥
 तलें श्रीमुरारी । हाणितलें प्रकटें करी ।
 जे अमिप्रप गव्हरीं । हाणितले आहरीं ॥ ५२ ॥

तें देवाचें मनागत । दाविलु आहासि मूर्ख ।
 हें इ झणतां विस । दाटेल तूजें ॥ ५३ ॥
 झणौनि असो हें न बोळों । परि सवियां नि गा तोसळों ।
 जें लोकत्रया मेळविलें । अवणमुखा ॥ ५४ ॥
 आतां या वार । जें तो ब्रीहारे ।
 बोळिला तें करी । कथन वेगळें ॥ ५५ ॥
 या संतवाक्या सरिसें । झणितळें निवृत्तिदासें ।
 जी अवधारां ऐसें । बोळिले देऊ ॥ ५६ ॥
 झणे तुवां पांडवा । हा चिन्हसमुच्चयो आघवा ।
 आइकिला तो जाणवा । अज्ञानभारु ॥ ५७ ॥
 येया अज्ञानविभाग । पाठि देउनियां पै गा ।
 मग ज्ञानविधि चांगा । दटां होइजे ॥ ५८ ॥
 मग निर्वाळलेनि ज्ञानें । ज्ञेय भेटेल मनें ।
 तें जाणवेया अर्जुने । आश केली ॥ ५९ ॥

ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वामृतमश्नुते ॥

अनादि मत्परं ब्रह्म न तसं नासदुच्यते ॥ ६० ॥

तबं सच्छांचा राऊ । झणे जाणौनि तेयाचा भाऊ ।
 परिसैं गा ज्ञेयअभिप्राऊ । सांगों आतां ॥ ६० ॥
 तरि ज्ञेय ऐसैं झणणें । वस्तूतें येणें चि कारणें ।
 तें ज्ञानें वांचूनि कव्हणें । उपाया न ये ॥ ६१ ॥
 आणि जाणितलेया बरीतें । जाणणें नाहिं जेथें ।
 जें जाणणें चि तन्मयते । आणि जेयाचें ॥ ६२ ॥
 जें जाणितलेया साठि । संसारा काढूनि कांठी ।
 चिरोनि जाइजे पोटी । नित्यानंदाचा ॥ ६३ ॥
 तें ज्ञेय गा ऐसैं । आदि चि जेया नसे ।
 परब्रह्म आपसैं । नाव जेया ॥ ६४ ॥

नाहिं कणों काहजे । तहें विश्वाकारें देखिजे ।
 विश्व ऐसें झणिजे । तरि हे माया ॥ ६५ ॥
 रूप वर्ण व्यक्ति । नाहिं दृश्यद्रव्यस्थिति ।
 तरि कोणें कैसें जाधि । अणार्थें परी ॥ ६६ ॥
 आणि साय चि जरि नाहिं । तरि महदीदि कवणी ठाई ।
 स्फुरत कोंवें काइ । तेणें विण ॥ ६७ ॥
 झणौनि आधि नाहिं हे बोली । जें देखौनि मूर्ति जाळि ।
 विचाराचो मोडली । वाट जिथ ॥ ६८ ॥
 भांडवटशराविं । जैसी तदाकार असे पृथ्वी ।
 तैसें सर्व होठनि सर्बी । असे जें वस्तु ॥ ६९ ॥
 आद्यवा चि देखि काळि । नोहे चि देशकाळा बेगळी ।
 जे क्रिया स्थूलास्थूळी । ते चि हात जेया ॥ ८७० ॥
 सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं ।
 सर्वतः भुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ १३ ॥
 तेथार्ते एया कारणें । विश्वबाहु हें झणजें ।
 जें सर्व चि सर्वपणें । सदा करी ॥ ७१ ॥
 आणि समस्ता ही ठाया । एकी चि काळि धनंजया ।
 आलें असे झणौनिया । विश्वांग्रि नाव ॥ ७२ ॥
 पै सवितेया आंग कोळे । हें नाहिं बेगलबेगलें ।
 तैसें सर्वदष्टें सकलें । स्वरूपें जें ॥ ७३ ॥
 झणौनि विश्वतश्चक्षु । हा अचक्षुचा ठाई पक्षु ।
 बोलवेयां दक्षु । जाला वेदु ॥ ७४ ॥
 पै गा मूर्ति ते चि मुख । हुताशना देख ।
 तैसें सर्वत्र अशेष । मोलें जें ॥ ७५ ॥
 एया लागि तेथ पार्थी । विश्वतोमुख हे न्यवस्था ।
 आली बाजेपथा । सुतीचेया ॥ ७६ ॥

भाणि वस्तुमार्ति गयन । जैसे, असे संछन्न ।
 तैसे, शब्दजाति काम । सर्वत्र जेया ॥ ७७ ॥
 झणीनि आग्नी तेयार्ते । झणों, सर्वत्र आइकते ।
 एवं, जे सर्वाते । आवरुनि असे ॥ ७८ ॥
 मन्त्रवि तन्त्री मंहामती । विश्वतःशु या श्रुती ।
 तेषाचिये व्याप्ती । रूप केलें ॥ ७९ ॥
 बाधूनि हस्तनेत्रपाए । हे भाक काय तेथ आहे ।
 सर्व शून्याचा साहे । निष्कर्ष जे ॥ ८० ॥
 पै कळोलातें कळोले । प्रसिजतसे ऐसे केलें ।
 परि प्रसितें प्राप्ता वेगलें । असे काइ ॥ ८१ ॥
 तैसे सर्वादि जे एक । तेथ के व्याप्यव्यापक ।
 परि मोलावेया नावें एक । करावें लागे ॥ ८२ ॥
 पै शून्य जे दावावें जालें । तें बिंदुलें एक केलें ।
 तैसे अद्वैत दावावें बोलें । द्वैत चि कीजे ॥ ८३ ॥
 झणीनि गा पार्था । गुरुशिष्यसत्पथा ।
 भाङ्ग पडे सर्वथा । बोलु खुंटे ॥ ८४ ॥
 झणीनि गा श्रुती । द्वैतभावें अद्वैती ।
 निरोपणा जाहाती । वाट केली ॥ ८५ ॥
 तें चि आतां अवधारी । ये नेत्रगोचरे आकारि ।
 तें ज्ञेय जेया परी । व्याप्ति असे ॥ ८६ ॥
 तरि तें गत ऐसे । अवकाश आकाश जैसे ।
 पटी पट्ट होउनि असे । तंतु जेवि ॥ ८७ ॥
 उदक होउनि उदकि । रसु जेसा अवलोक्य ।
 दीपपणें दीपकी । तेज जैसे ॥ ८८ ॥
 कपूरत्वे कापुरी । सौरम्य असे जिया परी ।
 शरीर होउनि शरीरी । कर्म जेवि ॥ ८९ ॥

કિંવદુના દેસે પાંડવા । સોને સોનમાંના રવાં ॥
 તેસે જે યા સર્વા । સર્વાગી અસે ॥ ૮૨૦ ॥
 પારે રવેપણા માશિવડે । તથા રવા દેસે બાવડે ।
 વાંચુનિ સોને સોનેયા સાંગડે । સોને ચિ જેવિ ૯૧ ॥
 પેં ગા બોધૂ ચિ વાંકુડા । પારે પાળી ડચ્છ સુદાસા ।
 વન્દિ આલા લોચંડા । એહ નન્હે ॥ ૯૨ ॥
 ઘટાકારે વેંટાલડે । તેં નમ ગમે વાહુલે ।
 મઠિ તારે બોફલે । આવેં દોસે ॥ ૯૩ ॥
 પારે તે આકાર જેસે । નોહિજડી ચિ આકારોં ।
 તેવિ વિકાર હોતનિ તેસે । વિકારી નોહે ॥ ૯૪ ॥

સર્વેન્દ્રિયગુણભાસં સર્વેન્દ્રિયવિષાદિતં ।

અસર્ક સર્વભુક્તયૈવ નિર્ગુણ ગુણભોક્તુ ચ ॥ ૧૧૭ ॥

મન મુખ્ય ઇન્દ્રિયાં । સત્વાદિ ગુણા યેયા ।
 સારિલેં દેસે ધનંજયા । આવડે કીર ॥ ૯૫ ॥
 પેં ગુલાચી મોહી । નન્હે બાધેયા સાંગડી ।
 તેસીં ગુણેન્દ્રિયેં કુહી । નાહિં તેથ ॥ ૯૬ ॥
 આગા ક્ષીરાચિયે દશે । ઘૂત ચિ ક્ષીરાકારે અસે ।
 પારે ક્ષીર ચિ નન્હે જેસે । કપિચ્ચજા ॥ ૯૭ ॥
 તેસેં જે હ્યે વિકારિં । વિકાર નન્હે અવધારિં ।
 પારે આકાર નાવં ભવરી । સોનેં તેં સોનેં ॥ ૯૮ ॥
 યા ઉચ્ચ મન્હાટિયા । તેં વેગલેપળેં ધનંજયા ।
 જાણ ગુણેન્દ્રિયાં । પાસૌનિયાં ॥ ૯૯ ॥
 મામરૂપસંબંધુ । જાતિક્રિયામેદુ ।
 હા આકારાસિ ચિ પ્રવાદુ । વસ્તુસિ નાહિં ॥ ૧૦૦ ॥
 જે ગુણ નોહે કહિં । ગુણા તેયા પાદુ નાહિં ।
 પારે તેયાવાં ચિ ટાંહં । આભાસતિ ॥ ૧ ॥

एतुल्या खाँडि । सखांताचा पोटी ।
 ना ऐसें गमे किराटी । जें हें घरी ॥ २ ॥
 तरि तें गा घरणें ऐसें । अत्रातें जेवि आकाशें ।
 कां प्रतिवदन जैतें । आरिसेनि ॥ ३ ॥
 नावारि सूर्यप्रतिमंडल । जैतें धरी सळील ।
 रास्मिकरें मृगजळ । धरिजें जेवि ॥ ४ ॥
 तैसें गा संबधें विण । यां सर्वातें निर्गुण ।
 परि तें वायां जाण । मिथ्या दृष्टी ॥ ५ ॥
 आणि इयांपरी निर्गुणें ॥ गुणातें भोगणें ।
 रंका राज्य करणें । स्वप्नि जेवि ॥ ६ ॥
 सणौनि गुणाचा संगु । अथवा गुणभोगु ।
 हा निर्गुणि लागु । बोलों चि न ये ॥ ७ ॥

बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ।
 सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चादिके च तत् ॥ १५ ॥

जें-चरचर भूतां । माझि असे पांडुसुता ।
 नाना बन्दि उष्णता । अभेद जेवि ॥ ८ ॥
 तैसेनि अविनाभावें । सूक्ष्मदरो आचवें ।
 व्यापूनि असे तें जाणावें । ज्ञेय एव ॥ ९ ॥
 जें एक आंतु बाहिरि । जें एक जवळें दूरी ।
 जें एक बांधूनि परि । दुसरी नाहि ॥ १० ॥

अधिमक्तं च भूतेषु विभक्तमिव च स्थितं ।
 भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं प्रसिष्यु प्रमविष्यु च ॥ ११ ॥

क्षीरसागरिची गोडी । माझि बहुत धडिये धोडी ।
 हें नाहि तेया परवडी । पूर्ण जें गा ॥ ११ ॥
 स्वेदजादिप्रभृती । वेगळालां भूति ।
 जेवाचिये अनस्यूती । खोमणें नाहि ॥ १२ ॥

पै ओतेमुखटिलका । बटसहस्रां जनैका ।
 बिबौनियां चंद्रिका । न भेदे जेबि ॥ १३ ॥
 नानां लक्षणकणाचिया रासी । स्मरता एक जैसी ।
 कां कोडी एके उंसी । एकु चि रसु ॥ १४ ॥
 तैसी अनेकि भूतजाति । असे एक चि ब्यासि ।
 विश्वकार्या सुमती । कारण जे ॥ १५ ॥
 सृणीनि हा भूताकार । जेथीनि तें चि आधार ।
 कह्योनि सागर । जेया परी ॥ १६ ॥
 पै बालादि तिहि वयसि । काद्या एकी चि जैसी ।
 तैसें आदिस्थितिप्राप्ति । अखंड जे ॥ १७ ॥
 सायंप्रातमध्याह्नी । होत जात दिनिदिनी ।
 जैसें कां गगनीं । पालटु नाहि ॥ १८ ॥
 आगा नृष्टिवेले प्रियोसमा । जेया नाव मसु ।
 ब्यासि जे नामा । पत्र जालें ॥ १९ ॥
 मग आकार हा हारये । तेधवां रुद्र जे हणिपे ।
 तें हि गुणत्रयलोपे । ते जे शून्य ॥ २० ॥

ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसःपरमुच्यते ।
 ज्ञाने ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य विद्यति ॥ २१ ॥

जे अग्निचें दीपन । जे चंद्रार्चें जीवन ।
 सूर्याचे नयन । देखति जेणें ॥ २१ ॥
 आदीसि जे कान्दि । जे वृद्धीसि वृद्धि ।
 बुद्धिसि बुद्धि । जीवाचा जीव ॥ २२ ॥
 जेपाचेनि उजियेदें । तारागण उचळे ।
 महातेज सुरवाळें । जेणें राहाटे ॥ २३ ॥
 मनाचें मन । जे नेत्राचे नयन ।
 जे प्राणाचें प्राण । वाचेची वाचा ॥ २४ ॥

भाषार्थदीपिका

जें प्राणाचे प्राण । जें गतिचे करण ।
 क्रियेसि कर्सेपण । जेयाचेनि ॥ २५ ॥
 आकार जेणें आकारे । विस्तार जेणें विस्तारे ।
 संहार जेणें संहारे । पांडुकुमरा ॥ २६ ॥
 जें मेदिनियेचीं मेदिनी । जें पाणी पीडनि असे पाणी ।
 तेजा दिव्हावणी । जेणें तेजें ॥ २७ ॥
 जें बायुचा वासोवासा । जें गगनाचा अवकाश ।
 आघवा चि आभास । आभासे जेणें ॥ २८ ॥
 किंमहुना पांडवा । जें आघवें चि हवे आघवा ।
 जेथ नाहिं रिगाव । द्वैतभावा ॥ २९ ॥
 जें देखिलेवा चि सर्वे । दृष्टादृश्य आघवें ।
 एकवाट काळवे । सामरस्यें ॥ ३० ॥
 मग तें चि होवे ज्ञान । ज्ञाता ज्ञेय हान ।
 ज्ञानें ममिजे स्थान । तें हि तें चि ॥ ३१ ॥
 सरलेया लेख । जैसें आंख होति एक ।
 तैसें साध्यसाधनदिक । ऐक्यते ये ॥ ३२ ॥
 अर्जुना जिये डांड । सरे द्वैताची लिही ।
 हें असो इवयी । सर्वांचां असे ॥ ३३ ॥
 इति क्षेत्र तथा ज्ञानं क्षेत्रं चोक्तं समासतः ।
 मन्त्रक पतञ्जिनाय मन्त्रावायोपपद्यते ॥ ३४ ॥
 एवं तुज पुढा । आदि क्षेत्र सुहाडा ।
 दाबिलें फाडोवाडां । बिंबचूनि ॥ ३५ ॥
 तैसें चि क्षेत्रपाठि । जैसें देखिलें दीठी ।
 तैसें चि ज्ञान किरीटी । साधितलें ॥ ३५ ॥
 अज्ञाना हि कवातिकें । रूप केलें नीकें ।
 अवं आणि टेंके । पुरे झणसी ॥ ३६ ॥

आणि आतां हें रोकडें । उपपत्तिचेनि सुरवातें ।
 निरोपिलें उचडें । ज्ञेय पै गा ॥ १७ ॥
 हे आघवी वि धिवचना । बुद्धी भरुनि अर्जुना ।
 मग सिद्धिभुवना । माक्षि येति ॥ ३८ ॥
 देहादि परिग्रही । सभ्यासु खेडनि मिहि ।
 जीड माक्षां ठाई । वृत्तिकु केला ॥ ३९ ॥
 ते गा माझे किरीटी । हे जाणौनि सेवटी ।
 आपणपेया साठी । मी चि होंति ॥ २४० ॥
 तारि मी होती परी । हे मुख्य अवधारि ।
 सोहपी सर्वा परी । रचिली आक्षि ॥ ४१ ॥
 कडां पायेरी कीजे । निराळि मांचु बांधिजे ।
 अथावि सुविजे । तारितें जेवि ॥ ४२ ॥
 यन्हुवि आचवें चि आत्मा । हें सांघौनु वीरोत्तमा ।
 तें तूझेया मनोधर्मा । मीलेल ना ॥ ४३ ॥
 झणौनि एक चि संघळें । आक्षि चतुर्धा केळें ।
 जें बदलपण देखिलें । तूझिये प्रझे ॥ ४४ ॥
 पै बाळक जें जेवविजे । तें घांसु विसें ठाई कीजे ।
 तैसें एक चतुर्व्याजें । कथिलें आक्षि ॥ ४५ ॥
 एक क्षेत्र एक ज्ञान । एक ज्ञेय एक अज्ञान ।
 हे माग केळे अवधान । जाणौनि तूझें ॥ ४६ ॥
 आणि ऐसेन हि पार्या । जरि हा अभिप्राज तुज हाता ।
 न ये चि तारि हे वेवस्था । पुढुति सांचो ॥ ४७ ॥
 आतां चौ ठाई न करु । एक चि झणौनि न सरु ।
 आत्मियां अनात्मियां धरु सरिता पाहु ॥ ४८ ॥
 परि तुवां एतुळें करावें । मागौनि तें आक्षां देखवें ।
 जें काना वि नांव ठेवावें । आपणवातें ॥ ४९ ॥

દયા શીઘ્રભાષેયા ચોહા । પાર્થુ રોમાંચિતુ જાહા ।
તૈથ દેહા છળાતિ ડગલા । તથંચલ ના ॥ ૯૫૦ ॥

પ્રકૃતિ પુરુષ ચૈવ વિધ્યનાદી ઉભાવયિ ।

વિકારાંશ્ચ ગુણાંશ્ચૈવ વિદિ પ્રકૃતિસ્તંભવાન્ ॥ ૯૫ ॥

એસેનિ જો એતા વેગુ । ધરુનિ છળે શ્રીરંગુ ।

પ્રકૃતિપુરુષાં વિભાગુ । પારિયસ સાંઘો ॥ ૫૧ ॥

જેયા માર્ગાતે જગી । સાંહ્ય છળાતિ યોગી ।

જેયાધિયે માટિવે છાગિ । મી કપિહુ જાહાં ॥ ૫૨ ॥

તો આહક નિર્દોષુ । પ્રકૃતિપુરુષવિવેકુ ।

છળતસે આદિપુરુહુ । અર્જુનાતે ॥ ૫૩ ॥

તરિ પુરુષુ અનાદિ અધિ । આગિ તૈં ચિ છાગૌનિ પ્રકૃતિ ।

સમરસિં જૈસીં દિવોરાતિ । દોઝીં અસતિ ॥ ૫૪ ॥

કા રૂપ મન્દે વાયો । રૂપા લાગલી છયા ।

નિકળ વાઢે ધનંજયા । કર્ણેસિ કોંઢા ॥ ૫૫ ॥

તૈસિં જાણ લવલટે । દોઝિં જિયેં એકવટે ।

પ્રકૃતિપુરુષ પ્રકટ્ટે । અનાદિસિદ્ધે ॥ ૫૬ ॥

યેં શ્વેષ એળે નાવે । જે સાંઘિતલે આવવે ।

તેં ચિ યેથ જાણાવે । પ્રકૃતિ યેં ગા ॥ ૫૭ ॥

શ્વેષજ્ઞ એસેં । જેયાતેં છળિતલેં અસે ।

તો પુરુષુ અનારિસેં । ન ચોછોં વેહ ॥ ૫૮ ॥

હ્યે અનાનેં નાવે । પારિ નિશ્ચ આન નન્દે ।

હેં રુદ્ય ન ચુકાવેં । પુઠુતિં પુઠુતિ ॥ ૫૯ ॥

તારિ કેવલ જે સત્તા । તો પુરુષ પાહુસુતા ।

પ્રકૃતિ તે સમસ્તા । ત્રિયે નાવે ॥ ૯૬૦ ॥

નુદિ હ્રિષ્ટેં અંતઃકરણ । હ્યાદિ વિકારમરણ ।

આગિ શીન્દ્રી ગુણ । સત્વાદિક ॥ ૬૧ ॥

■ आध्या वि मेकाया । प्रकृती जाला जाणाया ।
हे वि हेतु संभवा । कर्मोच्चेया ■ ६२ ॥
तेष इच्छा आणि बुद्धि । घडवी अहंकारेंसि आवी ।
मम तिया लावीति वेधी । कारणाचा ॥ ६३ ॥
ते वि कारण टाकावेया । जें सूत्र धरणें तपाया ।
तेया नाथ धनंजया । कार्यकारण ॥ ६४ ॥

कार्यकारणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ।

पुरुषः सुखदुःखाणां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ॥ २० ॥

आणि इच्छाभक्षां धारि । लागली मनातें उठवी ।
जें इन्द्रिय राहाटवी । तें कर्तृत्व गा ॥ ६५ ॥
झणौनि तीव्ही इयें जाणा । कार्यकर्तृत्वकारणा ।
प्रकृति मूळ हें राणा । सिद्धांचा सणे ॥ ६६ ॥
एवं तिद्दिचेनि समवाये । प्रकृति कर्मरूप होये ।
परि जेया गुणां तराये । तेयां वि सारिखें ॥ ६७ ॥
जें सत्त्वां अधिष्ठिजे । तें सत्कर्म झणिजे ।
रजोगुणें निफजे । मध्यम तें ॥ ६८ ॥
केवल जरि तमें । जियें निफजति कर्म ।
निषिद्धें अधर्म । जाणावि तियें ॥ ६९ ॥
ऐसि संतासतें । कर्म प्रकृति होतें ।
तेया तव निफजतें । सुखदुःखें गा ॥ ७० ॥
असति दुःख निफजे । सत्कर्म सुख उपजे ।
तेयां दोहिंचा बोलिजे । भोग्य पुरुषा ॥ ७१ ॥

पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुङ्क्ते प्रकृतिजाम्गुणान् ।

कारणं गुणसंगोऽस्य सदस्यो निजन्मसु ॥ २१ ॥

प्रकृतिपुरुषांची कुलबाडी । सोधतां देखें असंबडी ।
जे बाबुजी जीडी । आयुजा खाये ॥ ७२ ॥

सुखदुःखें जवं वेन्ही । निफजति साचोकारि ।
 तवं प्रकृति उद्यमु करी । मग पुरुष भोगी ॥ ७३ ॥
 आमुळेया आवुलिये । संगति ना सोये ।
 कां आमुलि जग विये । चोज आइकां ॥ ७४ ॥
 अनंगु हा पेंवा । निकवडा नमुधा ।
 जीर्णु अतिवृद्धा । पासौनि वृद्ध ॥ ७५ ॥
 तेवा अहिनावं पुरुष । एन्हवि स्त्री ना मपुंसकु ।
 हें एक ही न्हवे लोक । प्रकृती तव ॥ ७६ ॥
 अचक्षु अग्रवणु । अहस्तु अचरणु ।
 रूप ना वर्णु । नावं आयि ॥ ७७ ॥
 आगा जेथ काहिं चि नाहिं । प्रकृतिच मर्तो पाहिं ।
 किं भोगणें ऐसेया ही । सुखदुःखाचें ॥ ७८ ॥
 तो तरि अकर्तो । उदासु अभोक्ता ।
 परि इया चि पतिव्रता । भोगविजे ॥ ७९ ॥
 जियेते अल्पमाल । रूपागुणाचा ढाल ।
 ते भलेतैसा खेळ । लेखा आणी ॥ ८० ॥
 मा इये प्रकृती तव । गुणमई हें चि नावं ।
 किंवहुना सावेव । गुण ते चि हे ॥ ८१ ॥
 हे प्रकृति क्षणीं नवी । रूपागुणाची आववी ।
 जडातें ही माजवी । इयेचा माजु ॥ ८२ ॥
 नावें इया प्रसिद्धें । सजेहें इया सजिग्वें ।
 इंदिये प्रबुद्धें । इयेचेनि ॥ ८३ ॥
 काइ मन नपुंसक । किं ते भोगी तीन्ही लोक ।
 ऐसेतें अलौकिक । कारणें इयेचें ॥ ८४ ॥
 हे भगव्णें महाद्रोप । हे व्यासिचें चि रूप ।
 विकार उमप । इया केले ॥ ८५ ॥

हे कामाची मांडवी । मोहवनिची माववी ।
 जे प्रसिद्ध देवी । माया ऐसी ॥ ८६ ॥
 हे वाक्पुष्पाची बाढि । हे साकारपणा जोढि ।
 प्रपंचाची घाढि । अभंग हे ॥ ८७ ॥
 कला येथीनि जुलिया । विद्या इया चि केलिया ।
 इछा ज्ञान क्रिया । बियाळी हे ॥ ८८ ॥
 हे नादाची टांकसाळ । हे चमत्काराचें वेळाउळ ।
 किंबहुना सकळ । खेळ इयेचा ॥ ८९ ॥
 हे उत्पत्ति प्रलयो होत । ते इयेचे सायं प्रात ।
 हें असो आतां बहुत । मोहन हे ॥ ९० ॥
 हे अद्याचे दूसरें । हे निःसंगाचें सोयरें ।
 हे निराळेंस घरें । नांदति असे ॥ ९१ ॥
 इयेतें एतुळे बेन्हीं । सौभाग्याची व्याप्ति थोरी ।
 क्षणौनि तेया आवरी । अनावरातें ॥ ९२ ॥
 तेयाचां तव ठांड । भिपटौनि काहिं भि नाहिं ।
 किं तेया आवरें हिं । आपण होये ॥ ९३ ॥
 तेया स्वयंभाची संभूति । तेया अमूर्त्ताची मूर्ति ।
 आपण होये स्थिति । ठाऊ तेया ॥ ९४ ॥
 तेया अनर्त्ताची आर्त्ति । तेया पूर्णाची तृति ।
 तेया अकुलाची जाति । आपण होये ॥ ९५ ॥
 तेया अचर्चाचिन्ह । तेया अपाराचें मान ।
 तेया अमनस्थाचें मन । बुद्धि होये ॥ ९६ ॥
 तेया निराकाराचा आकार । तेया निर्व्यापाराचा व्यापार ।
 निरहंकाराचा हंकार । होवनि ठाके ॥ ९७ ॥
 तेया अनामाचें नाम । तेया अजन्माचें जन्म ।
 आपण होये कर्म । अक्रिया तेया ॥ ९८ ॥

तेया निर्गुणाचे गुण । तेया अक्षरणाचे अक्षर ।
 तेया अक्षरवणाचे अक्षर । वस्तु ही होये ॥ ९९ ॥
 तेया भावातीताचे भाव । तेया निरवयवाचे अवयव ।
 किंवाहुना होये सर्व । पुरुषाचे हे ॥ १००० ॥
 ऐसें ह्या प्रकृती । आपुलिया सर्वव्याप्ती ।
 तेया अधिकृताते विकृती । साजि कीजे ॥ १ ॥
 तेथ पुरुषत्व जें असे । तें ये ह्ये प्रकृतिदशे ।
 चंद्रमा अवसे । पडिला जैसा ॥ २ ॥
 विदल बहू चोखा । मीनलेया वाला एका ।
 कसु होये पांचिका । जिया परी ॥ ३ ॥
 कां साधुतें गोंदलि । संचरौनि सुये मेळि ।
 नाना सुदिनाचां आभाळि । दुर्दिनु कीजे ॥ ४ ॥
 तेथ पय पशुचा पोटी । कां बान्हि जैसा काटी ।
 गूडनि घेतला पटी । रत्नदीपु ॥ ५ ॥
 राजा पराधीनु जाला । सिद्धं रोगें रुंधला ।
 तेसा पुरुष प्रकृती आला । स्वतेजा मुके ॥ ६ ॥
 जागता नरु सहसा । निद्रा पाडीनि जैसा ।
 स्वमिचिया ही सोसा । वस्तु कीजे ॥ ७ ॥
 तैसें प्रकृति जालेपणें । पुरुषा गुण भोगणें ।
 उदासु अंतौरिगुणें । आंतुडविजे ॥ ८ ॥
 तैसें अजा नित्या होए । आंमि जन्ममृत्युचे बाए ।
 बाजति जें छाहे । गुणसंगु हा ॥ ९ ॥
 परी तें ऐसें पांडुसुता । तातलें छोह पीडिता ।
 जेथि वन्हीसी चि घाता । कोलिजति ॥ १०१० ॥
 कां आबोललेया उदक । प्रतिभा होये अनेक ।
 तें नानात्व झालति लोक । चंद्रि जेवि ॥ ११ ॥

दर्पणाधिया जलकिष्का । इजेपण जैसै मुख ।
 कुंकुमे स्फटिका । लोहित्य होए ॥ १२ ॥
 तैसा गुणसंगमै । हा अजन्मा जन्मै ।
 पावतु ऐसा गमे । कन्हि नाहि ॥ १३ ॥
 अथमोत्तमा योनी । या ऐसिया मानी ।
 जैसा संन्यासी स्वामी । अंत्यु होये ॥ १४ ॥
 क्षणौनि केवल पुरुष । नाहि होणें भोगणें देखा ।
 एष गुणसंगू चि अक्षेष्वा । लग्ना मूळ ॥ १५ ॥

उपग्रहानुमता च मर्ता भोक्ता महेश्वरः ।

परमात्मेति चाप्युक्तो देहेस्मिन्पुरुषः परः ॥ १६ ॥

हा प्रकृती मासि उभा । परि जुई जैसा बोधवा ।
 प्रकृति पृथ्वी नभा । तैतुळा पाडू ॥ १६ ॥
 प्रकृतिचां तटी । मेरु हा किरीटी ।
 माजि बिन्ने पारि छोटी । लोटों मेणे ॥ १७ ॥
 आणि प्रकृति होये जाये । हा तो असतू चि आहे ।
 क्षणौनि आग्रहाचें होए । शासन हा ॥ १८ ॥
 प्रकृति येणें जिये । या सत्ता जग विये ।
 या लागि ह्ये । नरैतु हा ॥ १९ ॥
 अनंत काल किरीटी । जिया मिळति ह्या श्रुष्टि ।
 तिया रिगति एयाचो पोटि । कल्पांतसमई ॥ २० ॥
 हा महद्भक्ता गोसावि । हा ब्रह्मगोल लाववी ।
 अपारपणें मनी । प्रपंचातें ॥ २१ ॥
 पै या देहा मासारि । परमात्मा ऐसी जे परि ।
 बोळिजे ते अवधारि । एयातें चि ॥ २२ ॥
 अगा प्रकृती परीता । एक आधि पांडुरुता ।
 ऐसा प्रवादू तो तत्त्वता । पुण्य हा पै ॥ २३ ॥

यद्यर्थं वेत्ति पुरुषं प्रकृतिं च शुभैः सह ।

सर्वथा वर्तमानोपि न स भूयोभिजायते ॥ २३ ॥

जो निखलपणें वेणें । पुरुषा तेया माणे ।

आणि गुणार्थें करणें । प्रकृतिचें जें ॥ २४ ॥

हें रूप हे छाया । पैल जळ हे माया ।

ऐसें जो धनंजया । निवाडु करी ॥ २५ ॥

तेणें पावें अर्जुना । प्रकृतिपुरुषविवर्चना ।

जेयाचभा मना । गोचर जाली ॥ २६ ॥

तो शरीराचेनि मेळें । करू कां कमें सकळें ।

परि आकाश धूमें न मेळे । तैसा असे ॥ २७ ॥

आधिष्ठेनि देहें । नेघेये देहमोहें ।

देहं गेलेयां मोहे । पुनरपि तो ॥ २८ ॥

ऐसा तेया एकु । उपकारु अलौलिकु ।

प्रकृतिपुरुषविवेकु । करी पै गा ॥ २९ ॥

ज्वानेनात्मनि पश्यति केचिदात्मानमात्मना ।

अस्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥ ३० ॥

परि ■ चि अंतरि । बिबेकु मानुचिया परी ।

उदैजे ■ अवधारी । उपाये बहुत ॥ ३० ॥

कोण्ही एक सुभटा । विश्वाश्या आगिठां ।

आत्मानात्मकीटा । पुट देउनि ॥ ३१ ॥

सतीस ही बानी भेद । तोडूनियां निर्विवाद ।

निबडीति शुद्ध । आत्मतत्त्व ■ ३२ ॥

तेया आपणपेयाचां पोटी । आत्मध्यानाचेया दीठी ।

देखति गा किरीटी । आपणपें ॥ ३३ ॥

आणिक पै दैववर्गे । देखति सांख्ययोगें ।

एक ते आंगवर्गे । कर्माचेनि ॥ ३४ ॥

अस्ये त्वेवमज्जन्तः ऋत्वाभ्येभ्य उपासते ।

ते पि चातितरत्वेव सृष्ट्यु दृतिपरायणाः ॥ ३५ ॥

येणें येणें प्रकारें । निस्तरति साचोकारें ।

हे भय भाउरें । आचर्वें चि ॥ ३५ ॥

परि ते करिति ऐसें । अभिमानु दवडुनि देसैं ।

एकाचेया बिश्वासैं । टेंकति बोळा ॥ ३६ ॥

जे हिताहित देखति । हाणि कणवा बेपति ।

पूसौनि सीणु हरिति । देति सुख ॥ ३७ ॥

तेयांचेभि मुखें निगे । तेतुलें आदरें चांगें ।

आइकौनियां आंगें । मनें होंति ॥ ३८ ॥

तेयां आधिकण्यां चि नावें । ठेविति गा आघर्वें ।

तेयां आसरांति जीवें । करिति लोण ॥ ३९ ॥

तेया परीं कपिच्यजा । या मरणार्णवा समजा ।

पासौनि निगति बीजा । गोमटिया ॥ ४० ॥

ऐसे हे उपाये । बहुवस एथ पाहे ।

जाणावेया होये । एकि वस्तु ॥ ४१ ॥

आतां असो हें बहुत । पैं सर्वार्थांचें मथित ।

सिद्धांतनमनीत । देऊं तुज ॥ ४२ ॥

ऐतुलेनि पांडुसुता । अनुभवु लाहणा आइता ।

येर तवें तुज होंतां । सायास नाहिं ॥ ४३ ॥

याघत्संजायते किंचित्सत्त्वं स्थावरजंगमं ।

क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धि मरत्तर्षभ ॥ ४४ ॥

क्षणीनि ते बुद्धि रचूं । मतवाद हे खाचूं ।

सोडीवं निर्वचूं । फळितार्थु चि ॥ ४४ ॥

परि क्षेत्रज्ञ एणें मोळें । तुज आपणपें जें दाखविलें ।

आणि क्षेत्र साधितलें । आचर्वें कि ॥ ४५ ॥

तेषां देरयेराणां मेली । होइजे भूलीं सकळीं ।
 अनिलसंगें सलीली । कळोळ जैसे ॥ ४६ ॥
 कां तेजा आणि उखरा । भेटि जाळेयां बीरा ।
 मृगजळावेया पूरा । रूप होये ॥ ४७ ॥
 नाना धाराभरधारी । शकवडी वसुंधरी ।
 उठी जेवि अंकुरी । नाना निधी ॥ ४८ ॥
 तैसें चकाचळ आवये । जें काहि जीउ नावे ।
 तें तो उभययोगें संभवे । ऐसें जाण ॥ ४९ ॥
 एया लागि अर्जुना ॥ क्षेत्रज्ञा प्रधाना ।
 पासीनि भवति भिन्ना । भूतव्यक्ती ॥ १०५० ॥

सर्वं सर्वेषु भूतेषु तिष्ठतं परमेश्वरं ।

विनश्यत्स्वविनश्यत यः पश्यति स पश्यति ॥१०५१॥

पै पटुल तंतु नोहे । तन्हीं तंतुवें चि तें आहे ।
 ऐसां खोळि डोलां पाहे । ऐक्य हें गा ॥ ५१ ॥
 भूतें आवर्ति चि होति । एकाचि एकिं आहाति ।
 पै भूतपतीति । वेगलीक असे ॥ ५२ ॥
 याचि नावें आनानें । अनारिंसि वर्तनें ।
 देख ही सिनाने । आवयेयांचे ॥ ५३ ॥
 ऐसें देखीनि किरीटी । भेटु दान सूंसि पोटी ।
 तरि जन्माचिये आटी । न आहासि निगो ॥ ५४ ॥
 पै नामाप्रयोजनशालें । दोभें वळें वर्तुळें ।
 होति वेकिचियें फळें । तुंविणिये ॥ ५५ ॥
 होतु कां उजू बांकुडे । परि वेळिचें हें न मोडे ।
 तैसि भूतें अवघडें । वस्तू उजू ॥ ५६ ॥
 अंगारकणीं बहुवसि । उष्णता समान जैसी ।
 तैसा जीवराही । परेऊ असे ॥ ५७ ॥

गगनमरि धारा । परि पाणी एक बीरा ।
 तैसा या भूताकारा । सर्बीगी तो ॥ ५८ ॥
 हे भूतमात्र विषम । वस्तु येथ सम ।
 घटमठी व्योम । जिया परी ॥ ५९ ॥
 ■ नासता भूतामाझु । एथ आत्मा अविनाशु ।
 जैसा केधूरादिकि फसु । सोनेपांचा ॥ ६० ॥
 एवं जीवधर्महीनु । जीवांसि अभिनु ।
 जो देखे सुनयनु । ज्ञानियां माझि ॥ ६१ ॥
 ज्ञानाचा डोळा डोळसां । माझि डोळसु तो घोरेशा ।
 हे स्तुति नोहे बहुबला । भाग्याचा तो ॥ ६२ ॥
 समं पश्यन् हि सर्वत्र समचक्षितमीश्वरः ।
 न द्विस्तस्यात्मनात्मानं ततो याति परं गतिं ॥ २८ ॥
 जें इंद्रियकोटी । देहधातुची त्रिकुटी ।
 पांचमेळावेयाची षोऱ्हाटी । दारुण हे ॥ ६३ ॥
 हे उचळी पांचवेडळी । हे पंचधा आर्गि लागली ।
 जीवपंचानना सांपळली । हरणिकुटी ॥ ६४ ॥
 ऐसां असौनि इये शरीरी । कोणु अनन्यबुद्धीची सूरी ।
 अनिलमावाचा उदरी । दाटी थि ना ॥ ६५ ॥
 परि इये देहीं असतां । तो नैये चि आपणपेयां घाता ।
 आप्ति शेवि पांडुसुता । तेथ मिळे ॥ ६६ ॥
 जेथ योगज्ञानाचिया प्रौढी । बोळांनि जन्मकोढी ।
 न निर्गो या भाषा जुडी । देति योगी ॥ ६७ ॥
 जें आकाराचें पैल तीर । पुर्वें माजिवर ।
 जे नादाची पैल मेर । परमज्ञ जें ॥ ६८ ॥
 मोक्षा संगट गती । जेथें एति विघाती ।
 गंगादि सफोपती । सरिता जेथि ॥ ६९ ॥

ते सुख येनें चि देहे । पावे पासाळणियां छहे ।
जो भूतवैषम्य नोहे । विषमबुद्धी ॥ १०७० ॥
दीपाचेया कोबी जैसें । एक चि तेज प्रकाशे ।
तेसा खो असतू चि असे । सर्वत्र ईशु ॥ ७१ ॥
तेमा समाते पांडुसुता । जीवे जो देखे सप्रता ।
तो मरणा आणि जीविता । नांगवे फुडा ॥ ७२ ॥
झणौनि तो देवांगळा । वानित असो वेळोवेळां ।
साम्यसेजे डोळा । लागला जेया ॥ ७३ ॥

प्रकृत्यैव च कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः ।

यः पश्यति तथात्मानमकर्तारं स पश्यति ॥ २९ ॥

आणि मनोबुद्धिप्रमुखें । कर्मे जियें अशेखें ।
करी प्रकृति चि ओ देखे । सार्थें जो गा ॥ ७४ ॥
घरिचीं चि राहाटति घरीं । घर काहिं न करी ।
अन्न धाने अंबरीं । अंबर उर्गे ॥ ७५ ॥
तैसी प्रकृति आत्मप्रभा । खेले गुणविद्या शोभा ।
येथ आत्मा तो बोधना । नेणों कोणु ॥ ७६ ॥
ऐसेनि एणें निषाडें । जेयाचां जीविं उजिवडे ।
अकर्तेयाते फुडें । देखिलें तेणें ॥ ७७ ॥

यदा भूतपृथग्भाषमेकस्थमनुपश्यति ।

तत एव च विस्तारं ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ३० ॥

यन्हुविं तें चि अर्जुना । होइजे ब्रह्मसंपन्ना ।
जें इया भूताकृती भिन्ना । दोसति एकिं ॥ ७८ ॥
कहरिया जैसिमा जळिं । परमाणु—कणिका स्थळीं ।
रश्मिकर मंडळिं । सूर्याचां ॥ ७९ ॥
नातरि देहि अवयव । मनिं आंधवे भाव ।
विस्तुळिंनि सर्व । बन्हि एकिं ॥ १०८० ॥

तेसे भूताकार एकाचे । एध दृष्टि रिगे जै सार्थे ।
 ते चि अज्ञसंपत्तिचें । ताकं लागे ॥ ८१ ॥
 मग जिये सिये कडे । अज्ञाची दृष्टि उजडे ।
 किबहुना जोडे । अपार सुख ॥ ८२ ॥
 एतुळेनि तुज पार्था । प्रकृतिपुरुषवेवस्था ।
 ठायें ठाऊं प्रतीतिपंथा । माजि जाली ॥ ८३ ॥
 अमृत जैसें ये चूला । निधान जैसें देखिजे डोळा ।
 तेतुला जीवाळा । मानावा हा ॥ ८४ ॥
 मांभूनि जालिये प्रतीती । घर बांधणें चिसि ।
 तें आतां ना सुभद्रापति । या वरि ॥ ८५ ॥
 तरि एक दोनि ते बोल । बोलिजति सखोल ।
 देई मनाची बोल । मग तें घेई ॥ ८६ ॥
 ऐसें देवें हाणितलें । मग बोलें आदरिलें ।
 तेथ अवधानाचें केलें । सर्वोग एरें ॥ ८७ ॥

अनादिश्वाभिर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः ।

शरीरकथोपि कौंतेय न करोति न लिप्यते ॥ ३१ ॥

ज्ञाने परमात्मा हाणिये । तो ऐसा जाण सरूपें ।
 जळिं जळें न सिपे । सूर्यु जैसा ॥ ८८ ॥
 कां जळा आधि पाठि । सूर्यु असतू चि किरीटी ।
 माजि बिंबे ते दीठी । आणिकाभिये ॥ ८९ ॥
 तैसा आत्मा देहि । आधि हाणिये हें काहि ।
 सार्थें तरि नाहि । तो जेथिचा तेथ ॥ १०९० ॥
 आरिसां मुख जैसें । बिंबलेया नाबे वसे ।
 देहि वसणें तैसें । आत्मतत्व ॥ ९१ ॥
 तेया देहा हाणति भेटि । हे सपाइ नीजीव गोठि ।
 वारेंयानि बाळुवे गांठि । केहि आहे ॥ ९२ ॥

आगि आणि पीसा । दोरा सुधी जैसा ।
 केडसा सांदा आकाशा । पाखारेसि ॥ ९३ ॥
 एक भिगे पूरा कटे । एक तें पक्षिमें पडे ।
 तिचे भेटिचेनि पाडे । संबंजु हा ॥ ९४ ॥
 उजियडा आधारेया । जो पाहु मृता उभेया ।
 तो चि गा आत्मेया । देहा जाण ॥ ९५ ॥
 रात्रि आणि दिवसा । कनका आणि कापुसा ।
 पाहु कां जैसा । तैसा चि हा ॥ ९६ ॥
 हें तव पांचाचें जालें । कर्माचा गुणि गुंतलें ।
 मर्तसे चार्कि सुदलें । जन्ममृत्युचा ॥ ९७ ॥
 हे कालानलाचा कुंडी । घातली छेणियाची उंडी ।
 मासी पाख पाखडी । तव हे सरे ॥ ९८ ॥
 हें विपाएं आगी पडे । तरि भस्म होमि उडे ।
 जालें शाना बरिपडे । तरि ते चि विद्या ॥ ९९ ॥
 या चूके दोन्ही काजा । तरि होये क्रिमिचा पुजा ।
 ऐसा परिणामु कपिचवजा । कस्मलु गा ॥ १०० ॥
 या देहाची हे दशा । आणि आत्मा तो ऐसा ।
 पै सिद्धु नितु आपैसा । अनादिपणें ॥ १ ॥
 सकल ना निष्कल । अक्रियु ना क्रियाशील ।
 कलु ना स्थूल । निर्गुणपणें ॥ २ ॥
 आभासु ना निराभासु । प्रकासु ना अप्रकासु ।
 अक्षु ना बहुवसु । अरूपपणें ॥ ३ ॥
 रीता ना भरितु । रहितु ना सहितु ।
 मूर्तु ना अमूर्तु । शून्यपणें ॥ ४ ॥
 आमंदु ना निरानंदु । एक ना विविधु ।
 मोकलु ना बद्धु । अस्त्रेपणें ॥ ५ ॥

एतुका ना तेतुका । आविता ना रचला ।
 बोलता ना उगला । अरुक्षपणें ॥ १ ॥
 सृष्टिचा होणा न रचे । सर्वसंहारें न वेचे ।
 आधिनाथि यां दोहीचें । पंचत्व तो ॥ ७ ॥
 मने ना चर्चे । वाढे ना छांचे ।
 बीटे ना वेचे । अव्ययपणें ॥ ८ ॥
 एवंपु वै आत्मा । देहि जे क्षणति प्रियोत्तमा ।
 ते मठाकारि व्योमा । नाव जैसें ॥ ९ ॥
 तैसैं तियाचिये आनाभूती । होंती जाती देहाकृतो ।
 तो वे ना सांडी सुमती । जैसा तैसा ॥ १११० ॥
 अहोरात्रें जैसी । होंति जाति आकाशी ।
 आत्मसत्ते तैसी । देहें आण ॥ ११ ॥
 क्षणौनि इये शरीरें । काहिं करवी नां करी ।
 आवितां हि व्यापारि । सञ्चु नोहे ॥ १२ ॥
 या लागि स्वरूपें । उणा पुरा नेषेये ।
 हें भक्तो तो न छिपे । देही देहें ॥ १३ ॥

अथा सर्वगतं सौख्यमादाकाशं नोपलिप्यते ।

सर्वत्रावस्थितो देहे तथात्मा नोपलिप्यते ॥ १२ ॥

आगा आकाश कें नाहि । हें न रिगे चि कंदणिये दाह ।
 परि काहसेनि हिं काहिं । गादे चि ना ॥ १४ ॥
 तैसा सर्वत्र सर्वदेही । आत्मा असतू चि असे पाही ।
 परि संगदोषें एकें हिं । लिप्तु नोहे ॥ १५ ॥
 पुढुति पुढुति एथें । हें चि लक्षण निरुतें ।
 जें जाणावें क्षेत्रज्ञातें । क्षेत्रविहीना ॥ १६ ॥
 संसर्गें चेतविजे जोहें । परि जोह चि आमक नोहे ।
 क्षेत्रज्ञा आदेन तैसा पाडु ॥ १७ ॥

दीपकाचा अर्धी ! राहाटि वाहे घरीची !
 तन्ही वेगळीक कोडीची । दीपा घरा ॥ १८ ॥
 असे काष्ठाचा पोटी ! वन्दि जैसा किरीटी ।
 काष्ट मोहे या दीटी । पाहिजे जेवि ॥ १९ ॥
 अपाडु नभा आभाळा । रवी आणि मृगजळा ।
 तैसा चि ■ ई डोळा । देखावा पै ॥ २१२० ॥

यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिदं रविः ॥

क्षेत्रे क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत ॥ ३३ ॥

हैं आघवें चि असो एक । गगनौनि जैसा अर्कु ।
 प्रकटवी लोक । नावें नावें ॥ २१ ॥
 एष क्षेत्रज्ञ तैसा । प्रकाशकु क्षेत्राभासा ।
 या वरीतें हें न पुसा । शंका नेघा ॥ २२ ॥
 शब्दतत्त्वसारज्ञा । पै ते चि देखणी प्रज्ञा ।
 जे क्षेत्रा क्षेत्रज्ञा । अपाडु देखे ॥ २३ ॥
 एयां दोहिचें अंतर । देखनेया चतुर ।
 ज्ञानियांचे दार । आराधिति ॥ २४ ॥
 या चि लागि सुमती । जोडीति तपसपत्नी ।
 शास्त्रांची दुभती । पोसिति घरी ॥ २५ ॥
 योगाचेया आकाशा । बळविजे येवढा धिवंसा ।
 याचिया चि आशा । पुरुषासि गा ॥ २६ ॥
 शरीरादि समस्त । मानितासि अंतवस्त ।
 जीव संताचे करित । बाह्याधर ॥ २७ ॥
 ऐसिया ऐसिया परी । ज्ञानाचिया भरोवरी ।
 करुनियां अंतरी । निरुते होंसि ॥ २८ ॥
 भग क्षेत्रक्षेत्रज्ञाचे । ते अंतर देखति साचें ।
 ज्ञानें ज्ञानेय तेयांचे । बोवाष्ट आशी ॥ २९ ॥

आणि महाभूतादिर्नि । प्रभेदवैलि जनेर्नि ।
 पसरली असे छटकी । प्रकृति जे हे ॥ ११३० ॥
 ते शुक्ललिकान्याये । न लगती आगळी आहे ।
 हे जैसी तैसी होए । ठाठवें जेया ॥ ३१ ॥
 जैसी माला ते माला । ऐसें चि देखिजे डोळां ।
 सर्पबुद्धि तवं टवाळा । उखी होउनि ॥ ३२ ॥
 कां झुक्तिते शुक्ति । हें साच हे प्रतीति ।
 रूपेयाची भ्रांति । जाउनियां ॥ ३३ ॥
 तैसी वेगळी वेगळेपणें । प्रकृति जै अंतश्करणें ।
 देखति ते मी झणें । ब्रह्म होति ॥ ३४ ॥
 जें आकाश होउनि वाड् । जें अव्यक्ताची पैली कड ।
 जें भेटलेयां आहाडवाहाड । पडों नेंदी ॥ ३५ ॥

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेषमंतरं ज्ञानचक्षुषां ।

भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदु र्वाति ते परं ॥ ३६ ॥

आकार जेथ सरे । जीवत्व जेथ वीरे ।
 द्वैत जेथ नुरे । अद्वय जें ॥ ३६ ॥
 ते परत्व पार्था । होति ते सर्वथा ।
 जें आत्मानात्मवेबस्था- । राजहंस ॥ ३७ ॥
 ऐसा जी हा आघवा । श्रीकृष्णें तेया पांडवा ।
 उगाणा दीधळा जीवा । जीवाचेया ॥ ३८ ॥
 परी कलशिचें परी । रिचविलें जेया परी ।
 आपणपें तेया हरी । दीधळें तैसें ॥ ३९ ॥
 आणि कोणा देता कोणु । तो नर तैसा नारायणु ।
 वारि अर्जुनातें कृष्णु । हा मी झणे ॥ ११४० ॥
 परि असो हें नाधिळें । न पुसतां कां बोलें ।
 किंवाहना दीधळें । सर्वस्व देवें ॥ ४१ ॥

किं तो पार्थु मनीं । आशुई घणि न मनी ।
 अधिकाधिक उत्तान्ही । वादवितु असे ॥ ४२ ॥
 स्नेहाचिया भरोवरी । आमुथिला दीपु घे घोरी ।
 चाड अर्जुनाचा अंतरि । परिसतां तैसी ॥ ४३ ॥
 वेध सुगराणि उदारें । रसई जेवणहारें ।
 मिलति मग अवतरे । हातु जैसा ॥ ४४ ॥
 तैसैं जी होतसे देवा । तेया अवधानाचेया लडलवा ।
 बाळाण चढलें थावा । चौगुणे वेन्ही ॥ ४५ ॥
 सुवार्ये मेघु सांवेरे । जैसा चंद्रें सिंधु भरे ।
 तैसा मातला रसु आदरें । ओतेयाचेनि ॥ ४६ ॥
 आतां आनंदमय आघर्ने । विश्व चि कीजेल देवें ।
 तें रायें परिसावें । संजयो ह्मणे ॥ ४७ ॥
 एव जें महाभारती । व्यासें अप्रतमती ।
 भीष्मपर्वि शार्ति । सणितली कथा ॥ ४८ ॥
 तो कृष्णार्जुनसंवाहु । नागरिं मोलें विशाहु ।
 सांचों दाडं बंधु । बोवियेचा ॥ ४९ ॥
 नसुदी चि शांतीकथा । आणिलेल किर वाक्यपथा ।
 परि शिंगाराचां भाथां । पावो ठेविति ॥ ११९० ॥
 दाडं वेल्हाळि देखी नवी । जैसी साहित्यातें बोजावी ।
 अमृता ही चूकि ठेवी । गोडिसेपणें ॥ ५१ ॥
 बोल्ल वेल्हावितेनि गुणें । चंद्रासि घे उमाणें ।
 रसुभंगु भुलवणें । नादु लोपी ॥ ५२ ॥
 जेवरांचेया ही मनः । आणिं सात्विकांचा पान्हा ।
 श्रवणां सर्वें सुमन्ना । समाधि जोडे ॥ ५३ ॥
 तैसा वाम्बिलासु विस्तारं । गीतार्था विश्व भरं ।
 आनंदाचें आषारं । माहू जगा ॥ ५४ ॥

फीटो विवेकाशी बाणि । हो काना मना जीणि ।
 देखो आनडे ते खाणि । मलविदेची ॥ ५५ ॥
 वीसो परतल्य डोळा । पाहो सुखाचा सोहळा ।
 रिगो महाबोधु सुकाळा । माजि विश्व ॥ ५६ ॥
 हे निफजे आतां आघवें । ऐसें बोलिजैळ बरवें ।
 जे अधिष्ठली असें परदेवें । निवृत्ती मी ॥ ५७ ॥
 हाणौनि आखरीं सुमेदि । उपमाळेवकोंदाकोंदी ।
 झाडा देईन प्रतिपदी । प्रथार्थोसि ॥ ५८ ॥
 ॥ अ३० ॥ बेरि मातें । पुरतेया आहे सारस्वतें ।
 केळें असे श्रीमते । गुरुरायें ॥ ५९ ॥
 तेणें जी कृपासावायें । मी बोळें तेतुळें सामाये ।
 आणि तुमचिये समे लाहें । गीतार्थु हाणों ॥ ११६० ॥
 बरि तुझां संतांचे पाये । आजि मी पातळां आहे ।
 हाणौनि जी नोहे । अटक काहि ॥ ६१ ॥
 प्रभू कादिमरिं सूकें । सुपजे जी कवतुकें ।
 माहि गुणि सामुद्रिकें । लक्ष्मीयोसि ॥ ६२ ॥
 तैसी तुझां संतां पासि । अज्ञानाची गोठि काइसी ।
 या लागि नवरसि । बरिखैन मी ॥ ६३ ॥
 किंचडुना आवधा । मज अवसरु देयावा ।
 ज्ञानदे३० हाणे बरवा । साचैन प्रथु ॥ ६४ ॥

३० तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
 योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रेष्ठश्रेष्ठयोगो

नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ सर्वार्थकश्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

ज्ञानेश्वरी

अध्याय चौदावा

भीमनेज्ञायनमः ॥

जय जय भाचार्या । समस्तसुरवर्या ।
प्रभाप्रभातसूर्या । सुखोदया ॥ १ ॥
जय जय सर्वविसरिया । सोहंभावसुहावेया ।
नानालोकहेलवेया । समुद्रा तू ॥ २ ॥
आइकें गा आर्क्षबंधू । निरंतरकरुणासिंधू ।
विस्तदविद्यावधू—वह्मभा जी ॥ ३ ॥
तू जेया प्रतिलपसि । तेया अग हैं दाविसि ।
प्रकट तैं करिसी । आघर्षें तू ॥ ४ ॥
पुढैला तरि चोरिजे । हा दृष्टिबंधु निफजे ।
नवल लाघव तूहें । धरिचां धरीं ॥ ५ ॥
जे तू बि तू सर्वा एया । कवणा बोधु कवणा भाया ।
ऐसें आपें आपु लाघविया । नमो तूज ॥ ६ ॥
आणों अगीं आप बोले । हें रस जी, तुवां केले ।
तूसेनि क्षेमत्व आले । पृथिव्येसि ॥ ७ ॥
रमिचंद्रादिसृक्ति । उद्यो करितां त्रीजगती ।
तें तूझिया दीसी । तेज तेजां ॥ ८ ॥

बलबलिजे अनिलें । तें देविकेनि जी बलें ।
 नभ तुज भाजि खेले । लपीं थपीं ॥ ९ ॥
 किंबहुना माया असोस । ज्ञान तुझेनि डोळस ।
 असो वानर्णे सायास । क्षुत्तिसि हे ॥ १० ॥
 वेद जें वानूनि घांग । जव न दिसे तूजें आंग ।
 मग आह्मा तेया मूग । एकी पांती ॥ ११ ॥
 जी एकार्णवाचा ठांड । बुडडेयांचा पाडु नाही ।
 मम महानदी काई । जाणिजती ॥ १२ ॥
 कां उदैलेया भास्वतु । चंद्र जैसा खचोतु ।
 आह्मा श्रुती तुज आंतु । तेतुला पाडु ॥ १३ ॥
 आणि दूजेया धाड मोडे । जेय पोरसि वेळरी बुडे ।
 तो तूं मां कवणें तोंडे । वानावासि ॥ १४ ॥
 येया लागि आतां । स्तुति सांडुनि निवांतां ।
 भरणीं ठेविजे माथा । हें चि भलें ॥ १५ ॥
 तरि तूं जो होसि तेया । नमो श्रीगुरुराया ।
 मज मंथउद्यमु फलावेया । वेव्हारा होई ॥ १६ ॥
 आतां कृपामांडबल सोडी । भरि मति माझी पोतडी ।
 करीं ज्ञानपदजोडी । थोर मातें ॥ १७ ॥
 मी सवंसरेनि तेणें । संतांसि करीं कर्णभूषणें ।
 छववीन सुलक्षणें । विवेकाचीं ॥ १८ ॥
 जी गीतार्थमिधाम । काढू माझे मन ।
 सुई स्नेहांजन । आपुलें तूं ॥ १९ ॥
 हे भागश्रुष्टि येकें वेळें । देखति धुडीचे डोळे ।
 तेसा उदैजो निर्मलें । कारुण्यविबें ॥ २० ॥
 भासी प्रज्ञावेलिवें वेव्हार । काव्यें होति सुफल ।
 तो बसतु होई स्नेहाळ । शिरोमणी ॥ २१ ॥

प्रमेयमहापुरे । हे नसिर्गमा भरे ।
 तैसा वरिष उदारे । दीठिवेनि ॥ २२ ॥
 आगा बिश्वैकभामा । तूछा प्रसाहु चंद्रमा ।
 करू मज पूर्णिमा । स्फूर्तिची जी ॥ २३ ॥
 बिया पाहिले माते । उन्मेखसागरिचे भरिते ।
 बोसंडेल ते । रस-वृषिचे ॥ २४ ॥
 तब तोखौनि गुरुराजे । मणितले विनसिन्याजे ।
 मांडिले देखो दुजे । स्तावुं तुचा ॥ २५ ॥
 हे असो आता वाजटा । तो ब्रानकर्तूर गोमटा ।
 ग्रंथु दावि उत्कंठा । भंगो नेंदी ॥ २६ ॥
 हो का जी जी स्वामी । हे चि पाहांतु असे मी ।
 जे श्रीमुखे कणां तुझी । ग्रंथु सर्चि ॥ २७ ॥
 जी दुर्वेधा हीर । आगे चि तब अमर ।
 वरि आला महापूर । पीयुषाचा ॥ २८ ॥
 सरि आता एणे प्रसादे । विन्यासे विदग्धे ।
 मूलश्रावपदे । बाखाणीन ॥ २९ ॥
 परि जीवा आंतुली कडे । जैसी संदेहडोणी मुडे ।
 मग श्रवणचाडे । आवाडि दीसे ॥ ३० ॥
 तैसा बोलीं साचारी । अवतरो बाही माधुरी ।
 माळे मागेन वरी । गुरुकपेचां ॥ ३१ ॥
 सरि आगा त्रयोदशी । अध्याइ गोठि ऐली
 जे श्रीकृष्ण अर्जुनेसी । संवादले ॥ ३२ ॥
 जे क्षेत्रक्षेत्रहयोगे । होइजे येणे जगे ।
 आत्मा गुणसंगे । संसारिया ॥ ३३ ॥
 आणि हा चि प्रकृतिगुण । सुखदुःखमोगी हेतु ।
 अध्या गुणसीत । ह्येवद हा ॥ ३४ ॥

तारे कैसा बां असंगा संगु । कोणु तो क्षेत्रक्षेत्रबोधु ।
 सुखदुःखादि भोगु । केवि सेया ॥ ३५ ॥
 गुण ते कैसे केती । नाशति कुर्वणा रीती ।
 मातरि गुणातीती । चिन्हु काई ॥ ३६ ॥
 एवं येया आधवेया । अर्था रूप करावेया ।
 विवो एष चौदावेया । अध्यायासि ॥ ३७ ॥
 तारि तो वि आता ऐसा । प्रस्तुतु परियता ।
 अमिप्रा३० विश्वेश । वैकुण्ठाचा ॥ ३८ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ह्यममुत्तमं ॥
 यजहात्वा भुमयः सर्वं परं सिद्धिमितो गताः ॥ १ ॥
 तो ज्ञाणे गा अर्जुना । अवधानांची सर्व सेना ।
 मेळउनिया ज्ञाना । झोबावें हो ॥ ३९ ॥
 आर्क्षि मागा ब्रह्मति । दाविलें तुज उपपत्ती ।
 आश्रुई प्रतीती । कुंति न निगे ॥ ४० ॥
 ज्ञाणोनि गा पुढुत्ती । साविजैल प्रतिपत्ती ।
 परि ज्ञणसणों श्रुती । आहारिजे जें ॥ ४१ ॥
 एन्हनि ज्ञान हें आपुलें । परि पर हें ऐसें जालें ।
 जें अवर घेतलें । स्वर्गादि एणें ॥ ४२ ॥
 एणें वि गा कारणें । हें सर्वा उपरि भी जणें ।
 तें न्हि वें तूजें । एरें ज्ञानें ॥ ४३ ॥
 जियें स्वर्गादि तें जाणति । योग वि योग जणति ।
 पारखि फुडी आधि । भेदी जेया ॥ ४४ ॥
 तियें आधवी वि ज्ञानें । केळीं एणें स्वप्ने ।
 जेसे नातोमि गगने । गजिले आवि ॥ ४५ ॥
 ११

कां उदितें रश्मिराजें । छोपतीं चंद्रादि तैजें ।
 नाना प्रलयांनुमाजें । नदीनद ॥ ४६ ॥
 तैसैं हें पाहालेयां । अज्ञानभात जाये लया ।
 झणौनि धनंजया । उत्तम हें ॥ ४७ ॥
 अनादि जे मुक्तता । आपुली जे पांडुसुता ।
 तो मोक्षु हाताहता । होये जेणें ॥ ४८ ॥
 येयाजिया प्रतीती । विचारधिरि समस्ती ।
 नैदिजे चि संश्रुती । माथा उधों ॥ ४९ ॥
 मनें मन घाटनियां मार्गे । विश्रान्ति जालेयां मार्गे ।
 देहीं देहा जोगे । होती चि ना ॥ ५० ॥
 मग देहाचें बेलें । अलांहुनि पैकें बेलें ।
 समतूकीं काटाळें । मसीं जालें ॥ ५१ ॥

इदं ज्ञानमुपाधित्य मम साधर्म्यमागताः ॥

सर्वेपि नोपजायंते प्रलये न व्यर्थंति च ॥ २ ॥

जे मासिया निलयता । मित्य ते पांडुसुता ।
 परिपूर्ण पूर्णता । मासिया चि ॥ ५२ ॥
 मी जैसा अनंतानंदु । जैसा चि सत्वसिंदु ।
 तैसा चि तेया मेदु । उरें चि ना ॥ ५३ ॥
 जें मीं जेकडे जैसें । तें चि ते जाले तैसैं ।
 घटभंगीं घटाभासैं । आकाश जेवि ॥ ५४ ॥
 नातरि दिवा मुकुलिकीं । दीपशिखा अनेकीं ।
 भीबलेयां अवलोक्यीं । जैसैं होये ॥ ५५ ॥
 अर्जुना तिया परीं सरली द्वैतुची वारी ।
 नांदो नामार्थ एकुदेरी । आखीं ते ही ॥ ५६ ॥
 एणें चि पै कारणें । जें पहिलें शृष्टिजुपणें ।
 तें तेयां होणें । पडे चि ना ॥ ५७ ॥

सृष्टिचिचे सर्वादी । जेयां देहाची माहिं बाधी ।
 ते कैचे प्रलयाधी । निमतीळ पां ॥ ५८ ॥
 क्षणौनि जन्मक्षयां । असीत ते धनंजया ।
 मी जालां ज्ञाना वेया । अनुसरौनि ॥ ५९ ॥
 ऐसी ज्ञानाची गोडी । कानिली देवें आवडी ।
 तेविं चि पार्थो सिचडी । लावविद्या ॥ ६० ॥
 तव तेया जालें आन । सर्वांगि निगाले कान ।
 सपाईं अवधान । पातळा तो ॥ ६१ ॥
 आतां देवाचेया ऐसैं । जाकळिजत वेरसैं ।
 निरूपण आकाशें । वेढाळे ना ॥ ६२ ॥

मम योनिर्महद्गुण तस्मिन्गर्भे द्वाभ्यहं ॥

संभवः सर्वभूतानां ततो भवति भारत ॥ ६३ ॥

तो ह्मणे गा प्रज्ञाकांता । आजि उजळी वागतूता ।
 जें बोला एवढा ओता । जोडलासि ॥ ६३ ॥
 तरि एकु मीं अनेकीं । गोविजे देहपाशकीं ।
 त्रिगुणलुब्धकीं । कवणां परीं ॥ ६४ ॥
 केसा क्षेत्रयोगें । विये येणें जमें ।
 तें परियस सांघों जेणें । कोण आतां ॥ ६५ ॥
 तें क्षेत्र येणें व्याजें । हें या चि लागि बोलिजे ।
 जें मत्संगबीजें । भूतीं पिके ॥ ६६ ॥
 आणि महद्गुण । हें ह्मणे ऐसैं नाम ।
 जें महदादिविग्राम— । शालिका हे ॥ ६७ ॥
 विकारां बहुसे थोरी । अर्जुना हे चि कही ।
 क्षणौनि अवधारी । हें महद्गुण ॥ ६८ ॥
 अन्यक्तवादमती । अन्यक्त ऐसी नंदती ।
 सांख्याश्रिया प्रतीती । प्रकृति हे चि ॥ ६९ ॥

वेदांतीं याते माया । हाणिजे प्रज्ञायया ।
 केती बोलों बाया । अज्ञान हें गा ॥ ७० ॥
 आपुला आपणेया । विसरु जो धनजया ।
 तें गा रूप येया । अज्ञानांसि ॥ ७१ ॥
 आणिक ही येक असे । जें विचारा वेगळें न दिसे ।
 वाती पाहातां जैसे । आंधारे कां ॥ ७२ ॥
 हालविलेयां जाये । निश्चल तरि राहे ।
 कधीं जैसी साये । दूधा चि तव ॥ ७३ ॥
 पै जागरु ना स्वप्न । स्वरूप ना अवस्थान ।
 ते सुषुप्ति घन । जैसी होये ॥ ७४ ॥
 कां न वियतां वायुतें । वांझें आकाश रीतें ।
 तेया ऐसें मिरतें । अज्ञान गा ॥ ७५ ॥
 पैलु खांदु कां पुरुष । ऐसा निश्चयो नाहि येकु ।
 काइ नेणों अमलोकु । देखतसे ॥ ७६ ॥
 तेवि वस्तु जैसें असे । तैसें किर न दिसे ।
 परि काहिं अमारितें । देखिजे ना ॥ ७७ ॥
 नां राति ना तेज । तिये संधी जैसी सांज ।
 तेवि विरुद्ध ना नीज । ज्ञाना आधि ॥ ७८ ॥
 ऐसी कोणही येकि दशा । तिये वादु अज्ञान ऐसा ।
 तिया गुंडाललिया प्रकाशा । क्षेत्रज्ञ नांव ॥ ७९ ॥
 अज्ञान धोरिये आणिजे । आपणपें तरि नेणिजे ।
 तें रूप जाणिजे । क्षेत्रज्ञाचें ॥ ८० ॥
 हा चि उभययोगु । तुसैं बाण चांगु ।
 ससेचा नैसरु । स्वभावा हा ॥ ८१ ॥
 आतां अज्ञानां सारिलें । वस्तु आपणपेयातें देखे ।
 परि रूपें सनेवें । नेणों कोणें ॥ ८२ ॥

जैसा रंकु भ्रमला । झणे जा रे मी राऊ आकां ।
 को मूर्छीतु गेला । स्वर्गलोका ॥ ८२ ॥
 तेवि लक्ष्मकळिया दीडी । देखणे जें जें उठी ।
 तेपां नावें श्रुटी । मी विरें गा ॥ ८४ ॥
 हे वि आनी आंती । प्रमेय उपलउं पुढुती ।
 तरि तूं प्रतीती । ह्याचि वेइ ॥ ८५ ॥

सर्वयोनिषु कौंतेय सूर्यः संभवन्ति याः ॥
 तासां ब्रह्म महद्योनि र्हं बीजप्रदः पिता ॥ ४ ॥

तरि माझी घरणी । अनादि तरुणी ।
 अर्वाच्य गुणी । अविद्या पै ॥ ८६ ॥
 माझेनि चि आंमैं । पड्डडल्यां हे जागे ।
 आणि सत्तासंभोगें । गुर्विणी होये ॥ ८७ ॥
 महद्ब्रह्मउदरी । प्राकृते आठें विकारी ।
 गर्भाची करी । पेलोवेली ॥ ८८ ॥
 ह्ये नाहिं हें वि रूप । ठाणें हें उमप ।
 निद्रितां समीप । चेंतां दूरि ॥ ८९ ॥
 पै उभयसंगु पहिलें । सुखित्वें उमळे ।
 सुखित्वें भरिलें । होये मन ॥ ९० ॥
 तारुण्यता मनाची । अहंकारत्व रची ।
 तेणें महामृतांची । अमिन्यक्ति होये ॥ ९१ ॥
 आणि विषयइंद्रियां गोसी । स्वभावें तरि भूतांसि ।
 झणौनि येंति सरिसीं । त्यें हीं रूपा ॥ ९२ ॥
 जालेनि विकारक्षोभें । पाठिं गुणांचेनि उभे ।
 येवें संपूर्ण जे गर्भें । बायें ठाऊ ॥ ९३ ॥
 कलाचा ये वाका । जैसीं का बीजकणिका ।
 जीणिं बाये उदका । जेउज्ज्वल ॥ ९४ ॥

तेसी मासेनि संगें । अविद्या नाना जगें ।
 भार्यो लागे । आपणपां चि ॥ ९५ ॥
 मग गर्भगोला तेपा । कैसी रूपसे ये आया ।
 पारिषर्त राया । सजनाचेया ॥ ९६ ॥
 पै अंडज स्वेदज । जारज उद्बीज ।
 उमटति सहज । अवेव हे ॥ ९७ ॥
 न्योमचायुषसे । बांटलेनि गर्भरसे ।
 मणिज्जु उत्तसे । अवेहु तो ॥ ९८ ॥
 पोटीं सुनि तमरजे । आगलिका तोष तेजे ।
 उडितां निफजे । स्वेदज गां ॥ ९९ ॥
 आपपृथ्वीउत्कटे । आणि तमोमात्रे निकुछे ।
 स्थावर उमटे । उद्बीजु हा ॥ १०० ॥
 पांथां पांच विरजी । होंति मनबुध्यादि सहजी ।
 आणि इये चि जारजी । ऐसें जाणें ॥ १ ॥
 ऐसे हे सरल । करचरणतल ।
 महामकृति स्थूल । तें चि शिर ॥ २ ॥
 प्रवृत्ती पेलले पोढ । निवृत्ति ते पाठि नीट ।
 सुरयोनि भागें आठ । ऊर्ध्वाची ॥ ३ ॥
 कंडु उद्धासता स्वर्गु । मृत्पुलोकु मध्यभागु ।
 अघोदेषु चांगु । नितंबु तो ॥ ४ ॥
 ऐसें लेककं एक । प्रसवली हे देख ।
 जेयाचे तीनही लोक । बालसें गा ॥ ५ ॥
 चौरासीं लक्ष योनी । तियें कांहीं पेरी संधानी ।
 बाढे प्रतिदीनी । बालक हें ॥ ६ ॥
 माया देह अवेवी । नामाचीं लेणीं अवी ।
 मोहो स्तनें बाळवी । नीचकमेनि ॥ ७ ॥

सुखी बेगलबेगलिया । त्या चि करां आंगुळिया ।
 भिका अभिमाना सुदळिया । मुदिया तेथ ॥ ८ ॥
 हें एकलीतें घराघर । अविचारतें सुंदर ।
 प्रसवौनि थोर । थोरावळी ॥ ९ ॥
 पै ब्रह्मा प्रातःकाल । विष्णु तो मध्यान्हवेळ ।
 सदाशिव उबीळ । बालका येया ॥ १० ॥
 महाप्रलयसेजें । खेलौनि आळें नीजे ।
 विषमज्ञानें उमजे । कल्पोदई ॥ ११ ॥
 अर्जुना इया परी । मिथ्यादृष्टिचा घरी ।
 युगावृत्तिचीं करी । चोजवाउळें ॥ १२ ॥
 संकल्पु याचा इष्ट । अहंकार तो नीकटु ।
 जें होये तें सेवटु । झालें येया ॥ १३ ॥
 आतां असो बहू बोली । ऐसें विश्व माया व्याली ।
 तेथ चांग जाळी । माझी सखा ॥ १४ ॥
 येया कारणें सी पिता । महत्कृत माता ।
 अपत्य ॥ पांडुसुता । जगदंबरा ॥ १५ ॥
 आतां शरीरे बहुतें । देखौनि न भेदें हो चित्तें ।
 जें मनबुद्धिभूतें । एके यया ॥ १६ ॥
 हांगा एकी चि देही । काह आनारिसे अवेन नाहि ।
 तेवि विचित्र विश्व पाही । एक चि हें ॥ १७ ॥
 पै उंचा नीचा दाहालिया । विषमा बेगलालिया ।
 एका चि जेवि जालिया । बीजाचिया ॥ १८ ॥
 आणि संबंधु तो ही ऐसा । मृन्मयो घट्टु कां जैसा ।
 कां पटव कापुसा । मांढु होये ॥ १९ ॥
 नाना कळोलपरंपरा । सतति जैसी सागरा ।
 आळा आणि चक्रचूरा । तैसा पाडु ॥ २० ॥

मत्तार्थदीपिका

हाणैनि घनिह ज्वाल । दोम्ही कन्ही नि केवल ।
 तेबि मी गा हें सकल । समस्तु वाळ ॥ २१ ॥
 जाळेनि जगें मी जाकें । तरि जगलें कोणु फांके ।
 कीलेवारि माणिकें । लोपिजे काड ॥ २२ ॥
 कां अलंकारत्व वाळें । आणि सोनेपण काड गेलें ।
 किं कमलत्व फांकले— । पर्जे जाये ॥ २३ ॥
 सांघ पां धनंजया । अवेधी अवेवीया ।
 जाळादिजे किं तेया । तें चि रूप ॥ २४ ॥
 विरूढलेयां जोन्हुला । कणिसांभां निर्वाळा ।
 बेचला कां आगला । दीसतसे ॥ २५ ॥
 हाणैनि जग परौतें । सारूनि पाहिजे मातें ।
 तैसा गृहे उल्लितें । आघवें चि मी ॥ २६ ॥
 ■ तूं साचेकारा । निश्चयाचा खरा ।
 गांठि बांध पां बीरा । जीवाचिये ॥ २७ ॥
 आतां भियां मज दाविलां । शरीरीं बेगळाळां ।
 गुणी मीं चि बांधलां । ऐसा आवडें ॥ २८ ॥
 जैसैं स्वामी आपण । उठौनि आत्ममरण ।
 भोगिजे गा जाण । कपिच्यजा ॥ २९ ॥
 कां कवलातें डोळे । प्रकाशूनि पीवळें ।
 देखति तें हीं कळे । तेयांसी चि ॥ ३० ॥
 नाना सूर्य प्रकाशें । प्रकटी तें अभ भासे ।
 तो लोपला हें ई दीसे । सूर्ये चि ॥ ३१ ॥
 पै आपणपेनि जालियां । छाया गा आपुलिया ।
 भीडनि भियालियां । आवडिजे ॥ ३२ ॥
 तैसीं इयें नाना देहें । दाठनि मीं माना होवें ।
 एथ ऐसा बंध आहे । तें हीं देखें ॥ ३३ ॥

बद्ध कां न बंधिजे । जाणणे मज माहे ।
हे नेणणेनिउपजे । आपुळेनि ॥ १६४ ॥

सर्व रजस्तम इति गुणाः प्रकृतिसंमत्ताः ॥
निबध्नाति महाबाहो देहे देहिममव्ययं ॥ ५ ॥

तारि कोणे गुणे कैसा । मज चि मी बद्ध ऐसा ।
आवडे ते परियसां । अर्जुनदेवा ॥ ३५ ॥
गुण ते किधर्म । काह येया नाम ।
के जाले हे बर्म । अवधारिजो ॥ ३६ ॥
तारि सत्वरजतम । तीघांसि हे चि नाम ।
आणि प्रकृति जन्म- । भूमि येयां ॥ ३७ ॥

तत्र सर्व निर्मलत्वात्प्रकाशकमनाभयं ॥
सुखसंगेन बध्नाति ज्ञानसंगेन चानघ ॥ ६ ॥

तैथ सत्व ते उत्तम । रज ते मध्यम ।
तिहि माझि तम । सवियां धरें ॥ ३८ ॥
हे एकी चि वृत्तिचां ठाई । त्रिगुणत्व आलें पाही ।
वयसात्रय देहों । एकि जेवि ॥ ३९ ॥
कां मीनलेनि कीडे । जवं जवं तूक बाढे ।
तवं तवं सोनें पडे । पांचिकां कसीं ॥ १४० ॥
पैं सावधपणे जैसे । बाहबिले आलसे ।
सुश्रुति बैसे । घणावांनि ॥ ४१ ॥
तैसी अज्ञानांगिकारें । निगाली वृत्ति विस्तार ।
ते सत्वरजद्वारें । तम हीं होए ॥ ४२ ॥
अर्जुना गा जाण । येया नाथ गुण ।
आतां दाडं खुण । बांधली ते ॥ ४३ ॥
तारि क्षेत्रज्ञदशे । आत्मा मोटका प्रवेशे ।
हे देह मी ऐसें । मुहूर्त करी ॥ ४४ ॥

आजन्ममरणातीं । देहधर्मसमस्तीं ।
 भगवत्वाची सूती । वे ना जवं ॥ ४५ ॥
 जैसे मीनाचा तोंडी । पडे ना जवं लंडी ।
 तवं गळु आसुडी । जलघारवी ॥ ४६ ॥
 तेवि सत्वं लुब्धकें । सुखज्ञानाची पाशिकें ।
 कोडिजतां खुडुके । जैसा मृगु ॥ ४७ ॥
 मग ज्ञानें चडफडी । सुख वरें खुरखोडी ।
 स्वयंसुख हें वाडी । हातिचें ना ॥ ४८ ॥
 तेव्हळि विद्यामानें तोखे । लाभमात्रें हरिखे ।
 मी संतुष्ट हें इं देखे । श्लाघो लागे ॥ ४९ ॥
 लपे भाग्य ना माझे । आजे सुखियें नाहिं दूजे ।
 विकारें फुजे । सात्विकाचेनि ॥ १५० ॥
 आणि येणें हिं न सरे । लंकण लागे दुसरें ।
 जें विद्वत्तेचें भरे । भूत भागी ॥ ५१ ॥
 आपण चि ज्ञान आहे । तें गेलें हें दुःख नोहे ।
 किं विषयज्ञानें होये । गगना एवढा ॥ ५२ ॥
 राउ० जैसा स्मृती । रंकपणें रिगाळा धानी ।
 तो गोमटेनि एके मानी । इंद्र ना मीं ॥ ५३ ॥
 तैसें ना देहासीता । जालेयां देहवंतां ।
 हों लागे पांडुसुता । बाळज्ञानें ॥ ५४ ॥
 प्रवृत्तिशास्त्रें बुद्धे । यज्ञविद्या उमजे ।
 बिंबडुना सुजे । स्वर्गु बेरी ॥ ५५ ॥
 आणि सणे अजि आन । मी वांचूनि नाहिं सज्जन ।
 चातुर्यचंद्रगगन । गाळें चित्त ॥ ५६ ॥
 ऐसें सत्व मुखज्ञानी । जीवासे लाउनि कांढी ।
 बैलाची फरी वानी । पांगुलाचेय ॥ ५७ ॥

रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासंगसमुद्भवं ॥

तद्विजृम्भाति कौन्तेय कर्मसंगेन देहिनं ॥ ७ ॥

आता हा चि शरीरी । रजे जिया परी ।
 बांधिजे तें अवधारी । सांधिजेल ॥ ५८ ॥
 हें जीवीं मोटकें रिगे । आणि कामाचा मार्गी लागे ।
 मग बरेपा बलवे । तृष्णेधिया ॥ ५९ ॥
 हें रज यया चि कारणें । जें जीवातें रंजी जाणे ।
 अभिलाखाचें तरुणें । सबाह्य गा ॥ ६० ॥
 आबुथुनि आगिधालें । वज्राग्नीतें सांदुकिळें ।
 आतां बहू येकुलें । आहे तेथ ॥ ६१ ॥
 तैसी खवळली चाड । होये दुःखा सकट गोड ।
 इश्रिही ही सांकड । गमों लागे ॥ ६२ ॥
 तिया तृष्णा वाढिनलिया । मेरु ही हाता आलेयां ।
 झणे बलवों एकादेया । दारुणा ही ॥ ६३ ॥
 आजि असतें वेचिजेल । तरि पाहे काइ कीजेल ।
 ऐसा पांगी वडील । व्यवसाय गा ॥ ६४ ॥
 जीविताची कुरवडी । बोबाले लागे कबडी ।
 मानी तृष्णाधिया जोडी । कृतकृत्यता ॥ ६५ ॥
 झणे स्वर्गा हान जावें । तरि काइ तेथ खावें ।
 यया लागि धावे । याग करू ॥ ६६ ॥
 मता पाटि मते । आचरे इष्टापूर्ते ।
 काम्ये बांचूनि हातें । सीवे चि ना ॥ ६७ ॥
 ग्रीष्मातिष्ठा वारा । विसवों नेणे बीरा ।
 तैसा न झणे व्यापारां । राति दिऊ ॥ ६८ ॥
 काइ चंचल मासा । कामिनीकटाक्षु काइसा ।
 बळक होये तैसा । बीड नाहि ॥ ६९ ॥

तेतुळेनि गा जेणें । स्वर्गसंसारपाणें ।
 आगी माजि रिने । क्रियेचिया ॥ १७० ॥
 ऐसा देही देहा वेगला । ले तृष्णेचिया सांखला ।
 टोपु काहे गळा । व्यापारांचा ॥ ७१ ॥
 हें रजोगुणाचें दारुण । देहिं देहियासि धारण ।
 परियत्तां विदुषण । तमाचें तें ॥ ७२ ॥

तमस्त्वह्नागजं विद्धि मोहनं सर्वदेहिनां ॥

प्रमादालस्यनिद्रामिस्तज्जिवभ्राति भारत ॥ ८ ॥

व्यवहाराचे ही डोळे । मंद जेणें पडले ।
 मायारात्रिचें काळें । मेहुडें जें ॥ ७३ ॥
 अज्ञानाचें जियाळें । जेया येका लागलें ।
 जेणें विश्व भुळलें । नाचत असे ॥ ७४ ॥
 अविवेकमहामंत्र । जें मौल्यमयाचें पात्र ।
 हें असो मोहनाख । जीवासि जें ॥ ७५ ॥
 पार्था तें गा तम । रचूनि ऐसें वर्म ।
 चौखुरी देहात्म । मानीयातें ॥ ७६ ॥
 हें ये विकरि शरीरी । माजों लागे चराचरी ।
 आणि तेथ दुसरी । गोष्टी नाहि ॥ ७७ ॥
 सर्वेद्रियां जाड्य । मना माझि मौढ्य ।
 माल्हात दार्व्य । आलस्याचें ॥ ७८ ॥
 आंगमोठामोठी । कार्यजातां अनावडी ।
 नुसंते परिवडी । जभियांची ॥ ७९ ॥
 उघडिया चि दीठी । देखणें नाहि किरीटी ।
 नालबितां उठी । ओझा झणौनि ॥ १८० ॥
 पडिलिये डोंडी । कोण कानी मुरडी ।
 तिया चि परिवडी । दळों नेणें ॥ ८१ ॥

पुष्पी पासाख्य जाउ ॥ कां आकाश बरि एउ ॥
 परि उल्लवें ऐसा भाउ ॥ मनी नहि ॥ ८२ ॥
 चक्षितानुचित आचवें । सासुरतां हिं जीवें ।
 सेधिचा तेथ लोलवें । ऐसी मेधा ॥ ८३ ॥
 उभूनि करतलें । पडिघाये कपोलें ।
 पायांचें सिरालें । मांडूं लागे ॥ ८४ ॥
 आणि निद्राविधिं लागु । जीवीं आधि लागु ।
 झोंपि जातां स्वर्गु । वाउ ॥ कणे ॥ ८५ ॥
 म्हासुख होइजे । मग निजैलेयां चि असिजे ।
 हे वांचूनि दूजें । व्यसन नाही ॥ ८६ ॥
 बटे जातां धुगें । कल्हातां हीं डोलें लागे ।
 अमृत ही परि नेघे । जरि नीद ए ॥ ८७ ॥
 तेविं थि आक्रोशबलें । व्यापारें कोण्ही वेले ।
 तरि निगाळें आंधळें । रोसैं जेसैं ॥ ८८ ॥
 केधवां कैसैं राहाटावें । कोणेंसि काइ बोलावें ।
 हें टाकतें किं नांगवे । काहिं चि नेणे ॥ ८९ ॥
 वणवा भियां आघवा । पाखें थि प्रसन्न नेयावा ।
 पतंगु इया हवां । घाली जेवि ॥ ९० ॥
 तैसा बलबे सहसा । अकारणीं धिबंसा ।
 किंबहुना ऐसा । प्रमादु रुचे ॥ ९१ ॥
 एव निद्राभालस्यप्रमादीं । तम इहि त्रिविधिं ।
 देहि बोधे निरुपाधी । चौखटातें ॥ ९२ ॥

सत्त्वं सुखे संजयति रजः कर्मणि भारत ॥

ज्ञानमावृत्य तु तमः प्रमादे संजयत्युत ॥ ९३ ॥

जैसा बन्दि काहों भरे । तें दीसे काष्टाकारें ।

व्योम बटें आचरे । तें मदाकाश ॥ ९३ ॥

नाना सरोवर भरलें । तेष चंद्रत्व मिललें ।
 गुणामासि बांधलें । ऐसैं गमे ॥ ९४ ॥
 परिहरौनि कफवात । जैं देहीं आटोपे पित ।
 तैं करी संतत । देह जेवि ॥ ९५ ॥
 भ्रं वर्षीति जैसे । जीणीनि शीत चि दीसे ।
 तेव्हलि होये हीवा ऐसैं । आकाश हें ॥ ९६ ॥
 नाना स्वप्न जाग्रती । लोपूनि ये सुषुप्ती ।
 तै क्षणु मेकु भृती । तें चि होये ॥ ९७ ॥
 तैसीं रजतमें हारवी । जैं सत्त्व माजु गिरवी ।
 तैं जीवा करवि हाणवी । मुखिया नामों ॥ ९८ ॥
 तैसैं चि सत्त्व रज । लोपूनि तमा भोज ।
 बलये तैं सहज । प्रमादिए होण ॥ ९९ ॥

रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भवति भारत ॥

रजस्तत्त्वंतमश्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥ १० ॥

तिया चि गा परिपाटी । सत्त्वतमातें पोटी ।
 घालूनि जेव्हां उठी । रजोगुण ॥ २०० ॥
 तेव्हलीं कर्म बांचूनि काहीं । आज सौंदर चि नाही ।
 ऐसैं मानी देहीं । देहराजु ॥ १ ॥
 तै रजतमविजैयें । सत्त्व गा देहीं इये ।
 वाढतो चिन्हि तियें । ऐसीं होति ॥ २ ॥

सर्वद्वारेषु देहेस्त्रिमप्रकाश उपजायते ॥

ज्ञानं यदा तदा विद्याद्विबुद्धं सत्त्वमित्युत ॥ ११ ॥

जें प्रज्ञा आंतुलीकडे । न समांत बाहिरि बोंसडे ।
 वसंति पञ्चखंडें । द्रुति जेवि ॥ ३ ॥
 सर्वेद्रियां आंगणी । बिबेकु करी रावणी ।
 साच चि करचरणी । होति डोले ॥ ४ ॥

राजहंसा पुढें । चांजु भेंची आगरडे ।
 लोढी जेवि झगडे । क्षीरानिराचि ॥ ५ ॥
 तेवि दोषादोषविनेकी । इंद्रियें भि होति पारखी ।
 निरमु वा रे पाइकी । उल्लगे तें ॥ ६ ॥
 नाइकर्णें तें कानूचि वाली । न पाहणें तें दीढी भि गाळी ।
 अवाच्य तें तें टाळी । जीभ चि गा ॥ ७ ॥
 वासी पुढां जैसें । पळों लागे काळवखें ।
 निषिद्ध इंद्रियां तैसें । समोर नेहे ॥ ८ ॥
 धाराधरकालें । महानदी उचमले ।
 तैसी बुद्धि पचले । शास्त्रजार्ती ॥ ९ ॥
 आगा पूर्णमेचा दिसि । चंद्रप्रभा आकाशि ।
 ज्ञानवृत्ति तैसी । पांके सेंव ॥ १० ॥
 वासना एकावटे । प्रवृत्ति बोहटे ।
 मन बावटे । सुखा वरि ॥ ११ ॥
 एवं सत्व वाढे । तें हें चिन्ह फुडें ।
 आणि निधन ही घडे । तेव्हां जरि ॥ १२ ॥
 तरि जें चि घरि संपत्ति । तें भि उदार मनोवृत्ति ।
 मां परत्र आणि कीर्ति । होये पै गा ॥ १३ ॥
 कां पाहालेनि सुधारणें । आलेयां परगुणें ।
 पदियंतें ये पाहुणे । स्वर्गोभियां ॥ १४ ॥
 मग गोमटेया तेया । जावलि आशे धनैजया ।
 तेवि सत्वां जाणें देहियां । कें आथि गा ॥ १५ ॥
 जें परगुणीं उद्भट । घेउनि सत्व चोखट ।
 नीगे सांठुनि कोपट । मोगक्षाम हें ॥ १६ ॥
 अवचटें ऐसा जो आये । तो सत्वाच्या चि नवा होये ।
 किंजडुना जन्म लाहे । झालियां माशि ॥ १७ ॥

भाषावैदिकी

साध 'पां धनुर्द्धरा । रा३० राधेपणें डोंगरा ।
 गेलिया अपुरा । होये काइ ॥ १८ ॥
 नातारि एधिचा दीवा । नेला सेजेया गाथां ।
 तो तेथ तरि पांडवा । वीपू चि किं ॥ १९ ॥
 तैसी तेथ सत्वशुद्धी । आगळे ज्ञानासि उधी ।
 तरंगा३० लागे बुद्धी । विवेका वरि ॥ २२० ॥
 पै महदादिपरिपाटी । विचारुनु सेवटीं ।
 विचारा सकट पोटीं । जिये जेया ॥ २१ ॥
 सतिसां सत्ततिसावें । चोविस पंचविसावें ।
 तिहिं पुरौनि स्वभावे । चतुर्थ जें ॥ २२ ॥
 ऐसें सर्व जें सर्वोत्तम । जालें असे सुगम ।
 तेया सर्वें निरूपम । लोहे देह ॥ २३ ॥

लोभः प्रवृत्तिरादमः कर्मणामदमस्तृप्ता ॥

रजस्येतानि जायन्ते विवृद्धे भरतर्षभ ॥ १२ ॥

मग झ्या चि परी देख । तमसत्वा अधोमुख ।
 जैसीनि जें आगळीक । धरी रज ॥ २४ ॥
 आपुळेया कार्याचा । धुमाडु गार्धि देहाचा ।
 माजवी तें चिन्हाचा । उदो ऐसा ॥ २५ ॥
 पांजरली का वाडुटली । करी वेगळ वेटाळी ।
 तैसी विषहं सरळी । इंद्रियां होये ॥ २६ ॥
 परदारादि करावें पडे । परि विरुद्ध ऐसें नावडे ।
 मन सेलियेचेनि तोंडें । सीघ चारी ॥ २७ ॥
 हा ठावो वेन्हीं लोभु । करी स्वैरत्वाचा राबु ।
 वेटाळितां अलाभु । तें तें उरें ॥ २८ ॥
 आणि माड पडिलेया । उद्यमजातां मळेतेया ।
 प्रवृत्ति घमंजया । हातु न कळी ॥ २९ ॥

तेहि चि एकाधा प्रसादु । कां करावा अवशेषु ।
 ऐसा अचाटू चि संवू । घेउनि उठी ॥ २३० ॥
 नगरें चि रचावी । महावनें चि लाखावी ।
 जलाशयें निर्माणी । नानाविधें ॥ २३१ ॥
 ऐसैसां अफांटीं कर्मी । समारंभ-उपक्रमी ।
 आणि दृष्टादृष्टकर्मी । पुरें नाही ॥ २३२ ॥
 सागरु ही सांडी पडे । आंगि न लाहे तीनि कपडे ।
 ऐसैं अभिलाषीं जोडे । दुर्मरत्व ॥ २३३ ॥
 स्पृहा मनो पुढपुढां । आशेचा घे दवडा ।
 विश्व कापे चाडा । पायां तलीं ॥ २३४ ॥
 इत्यादि वाढतां रजीं । इयें चिन्हें होति सहजीं ।
 आणि ऐसेया मासि । वेचे जारि ॥ २३५ ॥
 सारि आशवां इहीं । परिवारला देहीं ।
 रिगे परिं योनी हीं । मालुषे चि ॥ २३६ ॥
 सुरुवाडेंसि भिलारी । वसो पां राजपुरी ।
 तन्ही तो काडू अवधारी । राऊं होईल ॥ २३७ ॥
 बैलासि कडवाडें । हें न चुके गा फुडें ।
 नेइजो पां मन्हाडें । भळे तैसां ॥ २३८ ॥
 हाणौनि व्यापारा हातीं । उकळ दिहा ना राती ।
 तैसेयांचिये पांती । जुंपिजे तो ॥ २३९ ॥
 कर्मजडांचां ठांडें । किंबहुना होये देही ।
 जो रजोवृद्धिचां जोही । जुडीनि निमे ॥ २४० ॥

अग्रकाशो प्रवृत्तिश्च प्रसाधो मोह एव च ॥
 समस्येतानि जायंते विवृद्धे कुरुमंदन ॥ २३ ॥

मग तैसां चि पुढती । रजा सत्वकृती ।
 गीळमि जें ये उजती । तमोगुण ॥ २४१ ॥
 ६३

तैं जियें छिगें । देहाचें सबादा सांचे ।
 तें परिधस चांगें । ओत्रनळें ॥ ४२ ॥
 तरि ऐसें होये मन । जैसें रविचंद्र हीन ।
 रातिचें गा गगन । अवसेचिये ॥ ४३ ॥
 तैसें अंतर असोस । होये स्फूर्तिहीन उदस ।
 विचाराची भास । हारपे तें ॥ ४४ ॥
 बुद्धि मेचुवे ना ढोंडी । हा ठाऊं मौजाले सांडी ।
 आठट देशधडी । जाला दीसे ॥ ४५ ॥
 अविवेकाचेनि मार्जे । सपाई शरीर गाजे ।
 एकलेनि खेपे दीजे । मौढ्यें तेथ ॥ ४६ ॥
 आचारभंगाची हाडे । रूपति इंद्रियां पुढे ।
 मरे जरि तेणें कडे । किया जाये ॥ ४७ ॥
 पै आणिक ही एक दीसे । जे दुष्कृतीं चित्त उसासे ।
 आधारीं देखणें जैसें । डुडुळाचें ॥ ४८ ॥
 निषिद्धाचेनि नावें । भलेंहीं भरें हावे ।
 तिये विधि धावे । वेंति करणें ॥ ४९ ॥
 मदिरा नेघतां वूळे । सन्निपातें निण बोलें ।
 निःप्रेमें चि मूळे । पीसें जैसें ॥ ५० ॥
 चित्त तरि गेलें आहे । परि उन्मत्ती ते नोहे ।
 ऐसें माल्हांधिलें मोहें । माजिरेनि ॥ ५१ ॥
 किंबहुना ऐसीऐसी । चिन्हें गा तमा पासी ।
 जें वाढे आइतिसि । आपुळिया ॥ ५२ ॥
 आणि हें चि वापग्रसंगें । मरणाचें जर खागें ।
 तरि तेतुळेन हीं निगे । तमेंसि तो ॥ ५३ ॥
 राई रायिपण बीजी । सांदौनि आंग लजी ।
 सग विरुढे तें दूजी । गोठि आहे ॥ ५४ ॥

पै होउनि दीपकलिका । एरु आगि विशो कां ।
 ते लागैल तेथ असिका । तो चि आहे ॥ ५५ ॥
 झणीनि तमाचिये छोथे । बांधीनियां संकल्पार्ते ।
 देह जाये मागुर्ते । तमाचें होये ॥ ५६ ॥
 आतां काइ येणें बहुवें । तो तमोधूरी मृत्यु जाहे ।
 तो पछु कां पक्षा होये । शाड क्रिमि ॥ ५७ ॥

यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहश्रुत् ॥
 तद्वीक्ष्यमविदाह्लोकानमलान्प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥

येणें चि कारणें । जें निफजे सत्त्वगुणें ।
 तें सुकृत ऐसें जणें । श्रीतसमो ॥ ५८ ॥
 झणौनि तेया निर्मळ । सुखज्ञानीं सरळ ।
 अपूर्व एक फळ । सात्त्विक तें ॥ ५९ ॥

रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसंनिधु जायते ॥
 तथा प्रलीनस्तमसि मूढयोनिषु जायते ॥ १५ ॥

मग राजसा क्रिया । तिया इंद्रावणी सांसिनळिया ।
 जें सुखें चित्तास्त्रिया । फळति दुःखें ॥ ६० ॥
 कां निबोलियेचें पीक । वरि गोड आंतु विष ।
 तैसें राजस देख । क्रियाफल ॥ ६१ ॥
 तामस कर्म तेडुकें । अज्ञानफळें चि पीकें ।
 विषांकुर विपें । जिया परीं ॥ ६२ ॥

कर्मणः सुकृतस्पादुः सात्त्विकं निर्मलं फलं ॥
 रजस्तस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलं ॥ १६ ॥

झणौनि वा रे अर्जुना । एथ सत्त्व चि हेतु ज्ञाना ।
 जैसा कां दिना । सूर्य हा ॥ ६३ ॥
 आणि तैसें चि हें जाण । लोभासि रज कारण ।
 आपुलें विस्मरण । तैता जेवि ॥ ६४ ॥

मोहो ब्रह्मना प्रमादा । एयां मिलाळ्यां दोषकुंदां ।
 पुडुली पुडुली प्रबुद्धा । तम चि मूल ॥ ६५ ॥
 ऐसे विचाराचां डोळा । तीन्ही गुण हे बेळोवेळां ।
 पाहिजे जैसा आवळा । तलहातिचा ॥ ६६ ॥

सत्त्वात्संजायते ज्ञानं रजसो लोभ एव च ॥

प्रमादमोही तमसो भवतो ज्ञानमेव च ॥ ६७ ॥

तवं रजतमें दोन्ही । देखिलीं ग्रीढें पतनीं ।
 आणि सत्व वांचूनि नेनीं । ज्ञानाकडे ॥ ६७ ॥
 झणौनि सात्विकी चि वृत्तीं । एक जाळे जन्मवती ।
 सर्वत्यागें चतुर्थी । भागवत जैसे ॥ ६८ ॥
 तैसे सत्वाचेनि नडनाचें । असणें जाणें तेपांचें ।
 ते तनूत्यागीं स्वर्गाचे । राये होती ॥ ६९ ॥
 इया चि परी पै रजें । जिहि कां जीजे मरिजे ।
 तिहि मनुष्यां होइजे । मृत्युलोकि ॥ ७० ॥
 तेथ सुखदुःखाचें खिचटें । जेविजे थेंकें चि ताटें ।
 जेथ इये मरणघटे । पडिलें नूढी ॥ ७१ ॥
 आणि तिया चि स्थिती तमीं । जे वाढीनि मोडीनि क्षमीं ।
 ते घेति नरकभूमी । मूलपत्र ॥ ७२ ॥
 एवं वस्तुचिया सत्ता । त्रिगुणासि पांडुसुखा ।
 दाविली साकार्यता । आवची चि हे ॥ ७३ ॥

ऊर्ध्वं गच्छति सत्त्वस्थः मध्ये तिष्ठति रजस्तः ॥

अधो गच्छति तामसा ॥ ७४ ॥

■ वस्तु वस्तुचें असिकें । तें आपण चि गुणां सारिचें ।
 देखौनि कार्यविशेषें । अनुकरे गा ॥ ७४ ॥
 जैसे कां स्वामी पारवाजे । जें राऊ मी हें देखिजे ।
 तें हारि जेत होइजे । आपण चि ॥ ७५ ॥

तैसें मध्य ऊर्ध्व अध । हे जे गुणत्रिमेद ।
 ते वृत्ती बांधूनि शुद्ध । वस्तु बि असे ॥ ७६ ॥
 परि हे वाहणी असो । तन्हीं तुज आन न दीसो ।
 परियसैं ते सांचतसों । मागिलि गोठि ॥ ७७ ॥

नाम्यं गुणेभ्यः कर्त्तारं यदा द्रष्टानुपश्यति ॥

गुणेभ्यस्त पर चेति मज्जाचं सोधिगच्छति ॥ १९ ॥

तारि ऐसैं निजनिजें । सामर्थ्ये तीन्हीं सहजें ।
 होंति देहभ्याजें । गुण बि हे गा ॥ ७८ ॥
 इंधनाचेनि आकारें । अग्नि जैसा अवतरे ।
 कां आवगे तरुवरें । भूमिरसु ॥ ७९ ॥
 नाना दहियांचेनि मीसैं । परिणामे दूध जैसैं ।
 कां भूर्त होये ऊंसैं । गोडी जेवि ॥ ८० ॥
 तैसें हें सांतष्करण । देह बि होंति गुण ।
 झणौनि बंधा कारण । घडे किर ॥ ८१ ॥
 परि चीज हें धनुर्बरा । जें देवडां इये गुपिरा ।
 मोक्षाचा सवंसारा । गुणा न्हे ॥ ८२ ॥
 गुण आपुळालेनि धर्म । देहिचें मायुतसाडमें ।
 चालितां न खोमे । गुणासीतता ॥ ८३ ॥
 ऐसी मुक्ति असे सहज । आतां परियसों तुज ।
 तें तू झाना जुझ । द्रिफु कि ॥ ८४ ॥
 आणि गुणी गुणां जोगें । चैतन्य नोहे हें मार्गें ।
 बोळिलें तें मार्गें । तेवि बि हें ॥ ८५ ॥
 तारि पार्थातें ऐसैं । बोधलेनि जीवें दीसे ।
 स्वप्न कां जैसैं । वेडलेनि ॥ ८६ ॥
 नातारि आपणपें जली । बिबळें तीरींहुनि कळी ।
 कळन होत कळोडी । अनेकधा ॥ ८७ ॥

कां नटलेनि लाघवे । नट्टु जैसा न संकले ।
 तैसे गुणजात देखे । न्हवीनियां ॥ ८८ ॥
 रितुप्रय आकाशें । धरनियां जैसे ।
 नेंदिजे चि येउं वोसैं । वेगलेपणें ॥ ८९ ॥
 तैसे गुणि गुणां परीतें । जें आपणें असे भाइतें ।
 तिथे अहं वैसे अहंते । मूढिके चि जें ॥ ९० ॥
 तें तेधौनि मग पातां । झणे साक्षी मी अकर्ता ।
 हे गुण चि क्रियाजाता । नियोगी ना ॥ ९१ ॥
 सत्वरजतमाचां । भेदीं पसरु कर्माचा ।
 होतसे तो गुणाचा । विकार ॥ ९२ ॥
 एया माझि मी ऐसा । बनीं कां बसंतु जैसा ।
 वनलक्ष्मीविळासा । हेतुभूत ॥ ९३ ॥
 कां तारागर्णां छोपावें । सूर्यकार्ते उद्दीपावें ।
 कमळीं विकाशावें । जावें तमें ॥ ९४ ॥
 श्ये कोणहाचीं काजें कहीं । सविता जैसी नाही ।
 तैसा अकर्ता मी देही । सत्तारूप ॥ ९५ ॥
 भी दाउनि गुण देखें । गुणता हे मियां पोखे ।
 एयाचेनि निःशेषें । उरे तें मीं ॥ ९६ ॥
 ऐसेनि विवेकें जेया । उदौ होये धर्मजया ।
 ये गुणातीतत्व तेया । ऊर्ध्वपथें ॥ ९७ ॥
 आतां निर्गुण असे आणिक । तें तो जाणे हें अचूक ।
 जें हान केळें ठीक । तेया चि वरि ॥ ९८ ॥
 किंबहुना पांडुमुता । ऐसा तो माझिया सत्ता ।
 पावे जैसी सरिता । सिधुत्व गा ॥ ९९ ॥
 नालिके वरीनु उठिला । जैसा झुकु शाखे बैसला ।
 तैसा मूळमहंते ठेला । तो झणौनि ॥ १०० ॥

आगा अज्ञानाविद्या नीदा । खेरतु होता तत्त्वधा ।
 तो सत्स्वरूपि प्रबोधा । चेह्ला किं ॥ १ ॥
 पै बुद्धिभेदाचा आरिसा । तेया हातूनि पडिला बोरिछा ।
 हणौनि प्रतिमुखाभासा । मूकला तो ॥ २ ॥
 देहाभिमानाचा वारा । आसां नाजो ठेला धारा ।
 तें एक्यबीजिसागरा । जीवेशा होये ॥ ३ ॥
 हणौनि मज्जाबेसि । पाविजे तेणें सारिसि ।
 वरिषांति आकाशां । घने जेवि ॥ ४ ॥
 तेवि भी होउनि निरुता । भग देहीं चि ह्ये असता ।
 नांगवे देहसंभूतां । गुणासि तो ॥ ५ ॥
 जैसा शिगावेनि घरे । दीपप्रकाशु नावरे ।
 कां न विझे चि सांगरे । वडवानल ॥ ६ ॥
 तैसा आलां गेलां गुणांचा । बोधु न घेले तेयाना ।
 तो देहीं जैसा व्योमिचा । चंद्र जळीं ॥ ७ ॥

गुणानेतमतीत्य जीम्हेही देहसमुद्भवान् ॥

जन्ममृत्युजरादुःखैर्बिमुक्तोमृतमश्नुते ॥ २० ॥

तीम्ही आपुळिया प्रौढी । देह माचवीति बागडी ।
 तो पाहों न धडी । अहंतेतें ॥ ८ ॥
 ■ ठाऊं वेन्ही । निहटौनि गेला अंतरी ।
 आतां काइ बसें शरीरी । कांहीं नेणे ॥ ९ ॥
 सांडूनि आंगिची खोली । सर्पु रिगाळेयां पाताळीं ।
 ते त्वचा कोण सांमाळी । तैसें जालें ॥ १० ॥
 कां सोरम्यजीर्णु जैसा । आमोदु मीलौनियां आकाशा ।
 माबारा कमळकोशा । ऐ चि ना ॥ ११ ॥
 पै छत्वरूपसंमर्से । तेया ही गा जालें तैसें ।
 तेथ किंजर्म हें ऐसें । नेणे देह ॥ १२ ॥

ज्ञानोनि जन्मजरामरण । इत्यादि सार्धं गुण ।
 ते देही चि ठेले कारण । नाही तेया ॥ १३ ॥
 घटाच्या खापरिया । घटाचा भागी फोडिल्या ।
 मा आकाश आपैसेया । जालें चि असे ॥ १४ ॥
 सैसी देहबुद्धि जाये । जें आपणपें भाठी होये ।
 तें आन काहि आहे । तें वांचूनि ॥ १५ ॥
 येणें थोरें बोधलेपणें । तेया गा देही भसणें ।
 ज्ञानोनि तो मी क्षणें । गुणातीतु ॥ १६ ॥
 येया देवाचेया मोळा । पार्थु भति सुस्तावला ।
 भवें संबोखिला । मयूर जैसा ॥ १७ ॥

अर्जुन उवाच ॥

कैलिगैरीगुणानेसानतीतो भवति ब्रह्म ॥

किमाचारः कथं चैतांसीगुणभतिवर्त्तते ॥ २१ ॥

तेणें तोपें वीरू प्रसे । जी कोणी चिन्ह तो दीसे ।
 जेया भाक्षि वसे । ऐसा बोधु ॥ १८ ॥
 तो निर्गुण काइ आचरे । कैसेनि गुण निस्तरे ।
 साविजो हें माहोरें । रूपेचेनि ॥ १९ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

प्रकाशं च प्रकृतिं च मोहमेव च पांडव ॥

न द्वेष्टि संग्रहस्तानि न विवृणोति कांक्षति ॥ २२ ॥

येया अर्जुनाचेया प्रश्ना । तो वज्रुणाचा राणा ।
 परिहार भाकर्णा । बोलतु असे ॥ २२० ॥
 क्षणे हे पार्थी तूझी नवाई । येतुलें चि प्रसली फाई ।
 तें नावें चि तेया पाई । साचळ ठकें ॥ २१ ॥

गुणातीतु खेवा नाव । तो गुणाधीतु तरि न्हवे ।
 ना होये तरि नांगवे । गुणा येया ॥ २२ ॥
 परि आधीसु कां नांगवे । हे चि कैसेमि जाणार्हे ।
 गुणाश्रिये उरबरेवे । माक्षि असता ॥ २३ ॥
 हा संदेहो जरि वाहांसी । तरि सुखें पूसों लाहसि ।
 परियस आतां तेयासि । रूप करं ॥ २४ ॥
 तरि रजाचेमि माजें । देहि कर्माचें आणोजें ।
 प्रवृत्ती जें घेइजे । बेंटाळनि ॥ २५ ॥
 तें मीं चि ना कर्महु । ऐसा नेये श्रीमाहु ।
 कां दरिद्रबुद्धी वीदु । तो ही नाहिं ॥ २६ ॥
 अथवा सखें शि अधिकें । जें सर्वेद्री ज्ञान फांके ।
 तें सुविद्यता न तोखे । उभजे ही ना ॥ २७ ॥
 कां वाढिनलेनि तमें । गीलेजे मोहभ्रमें ।
 तें अज्ञानत्वे भ्रमे । घेणें हि नाहिं ॥ २८ ॥
 पै मोहाचा अवसरी । ज्ञानाची चाड न धरी ।
 ज्ञानी कमें नादरी । होतां ना दुःखी ॥ २९ ॥
 सायंप्रातमग्यान्हा । येयां तीहीं कालांची गणना ।
 नाहिं जेवि तपना । तैसा असे ॥ ३० ॥
 तेया वेगळें चि काइ प्रकारो । ज्ञानित्व येयावें असे ।
 काइ जलार्णठ पाउसें । साज्जा होए ॥ ३१ ॥
 नां प्रवर्तलेनि कमें । कर्मित्व तेया कां गमे ।
 ताचें हिमवंतु हीमें । कापे काइ ॥ ३२ ॥
 नातरि मोहो आलेया । काइ पां रुसिजैळ तेया ।
 हांगा आगितें उन्हालेया । जालवतसे ॥ ३३ ॥
 तसें गुणकार्य हे । आवयें आपण चि आहे ।
 क्षणोमि येकें नोहे । तादातोडे ॥ ३४ ॥

येवढिया मा प्रसीती । तो देहा आळा असे बस्ती ।
वाटे जातां गुंती । माझि जैसा ॥ ३५ ॥

उदासीनबदसीनो गुणैयों न चिन्तालयेते ॥
गुणा वर्त्तत इत्येवं योधसिद्धति नैकते ॥ ३६ ॥

तो जीणता मा हारवी । तैसा गुण न्दवे ना करवी ।
जैसी कां सोणवी । संप्रामी तैसा ॥ ३६ ॥
आणि गुणाचां याबाजना । टले चळे ना पांडना ।
मुगजळणा हेलावा । मेरु जैसा ॥ ३७ ॥
हैं बहू काद नोलिजे । व्योमें वारेनि न वचिजे ।
कां सूर्यु न गिलिजे । अंधकारें ॥ ३८ ॥
स्वप्न गा जेया परी । जागतेयातें न सितरी ।
गुणि तैसा अवधारी । चलिजे तो ॥ ३९ ॥
गुणा किर नातुडे । परि दूरीनि पाहे जैं कोढें ।
तैं गुण द्वेखे सांघडे । सभ्यु जैसा ॥ ४० ॥
सत्त्वधर्म सात्त्विकी । रज तें रजोविशेषी ।
तम मोहादिकी । वर्त्तत असे ॥ ४१ ॥
परि माक्षिया सत्ता । इया गुणक्रिया समस्ता ।
हैं फुडें जाणे सविता । लौकिका जेवि ॥ ४२ ॥
समुद्र चि भरति । सोमकांत चि इवति ।
कुमुदें पसरति । चंद्र तो तगा ॥ ४३ ॥
कां वारा चि वाजे वीशे । गगनें निखळां असिजे ।
तैसा गुणाचिये गजबजे । डौले ना जो ॥ ४४ ॥

समदुःखसुखः स्वस्थः समलोधात्मकाचनः ॥

तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिदात्मसंस्तुतिः ॥ ४४ ॥

अर्जुना येणें लक्षणे । तो गुणातीतु ना जाणणें ।
परिस आतां आचरणें । तेयाचि तियें ॥ ४५ ॥

तदि बलासि पाठीपोटी । नाहि सून बाबूनि विरीटी ।
 तेसेनि भुये दीडी । चराचरा ॥ ४६ ॥
 झणौनि सुखदुःखा सरिसें । कांयलें आवरे ऐसे ।
 रिपुमक्तां जैसे । हरिचें देणें ॥ ४७ ॥
 यन्हुवि तगही साहाजें । सुखदुःख तें चि व्यजे ।
 देहजलीं होइजे । मासली जैसी ॥ ४८ ॥
 आतां तें तब तेणें सांडिलें । आहे सस्वरूपें चि भांडिलें ।
 सस्यांतीं निवडिलें । बीज जैसे ॥ ४९ ॥
 कां उज्जु सांडुनि गंगा । रिगाली समुद्राचेया आंगा ।
 ते निस्तरे लगवगा । खळांघी ॥ ५० ॥
 तेचि आपणपें चि जेमा । वास्ति जाली गा घनजया ।
 तेया वेहीं आपेसेया । सुख तैसें दुःख ॥ ५१ ॥
 रात्रि तैसें पाहाळें । हें धारणा जेवि एक जालें ।
 आत्मारामा देहा जालें । द्वंद्व तैसें ॥ ५२ ॥
 पै निद्रिताचेनि आंगेंसि । सांपु तैसी उर्वशी ।
 तेचि स्वरूपस्था सरिसीं । देहीं द्वंद्वें ॥ ५३ ॥
 झणौनि तेयाचां ठाई । सेणां सोनेया विशेष नाहिं ।
 रत्ना गुंडेया काहिं । नेणिजे भेदु ॥ ५४ ॥
 घरा येऊ पां स्वर्गु । कां वरिपडो वाधु ।
 परि आत्मबुद्धिसंभोगु । विरसु नेहे ॥ ५५ ॥
 निवडलें नुपडुडे । जलिनलें न विरुडे ।
 साम्यबुद्धि न मोडे । तिया परीं ॥ ५६ ॥
 हा ब्रह्मा ऐसेनि स्तुतिजो । कां भीषु झणौनि निदिजो ।
 परि नेणे जळो विझो । राख जैसी ॥ ५७ ॥
 तैसा निदा आणि स्तुती । नैये कोणही चि शक्ती ।
 नाहिं आंधरेया वापी । सूर्य रूप ॥ ५८ ॥

भाषाप्रमाणबोद्धव्यस्तुल्यो मित्रादिप्रसक्तोः ॥

सर्वार्थपरिहाराय गुणातीतः स उच्यते ॥ २५ ॥

ईश्वरबुद्धी भुजिला । चोर कर्णोनि गाजिला ।

वृषगर्जनी वेशिला । केला राउ ॥ ५९ ॥

सुन्दर पासि आले । अधवा बैरी वर जाले ।

परि नेणे रात्रि पाहलें ॥ तेज जेव्ही ॥ ६० ॥

गडरितू येतां आकाशें । लिपिजे चि ना जेसें ।

तेवि वैषम्य मानसें । जाणिजे चि ना ॥ ६१ ॥

आणिकु ही येकु पाहीं । आचार तेयाचां ठाई ।

तरी व्यापारां नाहीं । जालें दीसे ॥ ६२ ॥

सर्वार्थभा उटकलें । प्रवृत्तिचें तेथ मावले ।

जलति कां कर्मफलें । तें तें चि योजी ॥ ६३ ॥

दृष्टादृष्टाभेनि नावें । भाऊ चि जीविं जुगथे ।

सेविजे स्वभावें । पै तें होये ॥ ६४ ॥

सुखा ना सीशु नेणे । पोखाणु जेणें सानें ।

तैसी सांठिमांडि मनें । बाजिली असे ॥ ६५ ॥

आतां केती हा चि विस्तार । जाणे ऐसा आचार ।

तेयातें तो चि साचार । गुणातीतु ॥ ६६ ॥

गुणातें अतिक्रमणें । घडे उपायें जेणें ।

तो आतां आइक हणें । कृष्णनाथ ॥ ६७ ॥

मां च बोध्यमभिचारेण भक्तियोगेन सेवते ॥

स गुणान्समतीत्यैताम्ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २६ ॥

तारी व्यभिचाररहितें । भक्तियोगें मातें ।

सेवी तो गुणातें । जाकलूं सके ॥ ६८ ॥

परि कोणु मी कैसी भक्ति । व्यभिचारा काहू न्यक्ति ।

हे आपसी चि निरुति । होजावी लागे ॥ ६९ ॥

सरि पार्थी परिचसा । मी तव एव ऐसा ।
 रत्नी कीलाउ० जैसा । रत्न चि तो ॥ ३७ ॥
 कां इक्षपण चि मीर । अवकाशू चि अंबर ।
 गोडी ते चि साकर । दोनि नाहि ॥ ३१ ॥
 बहि ते चि जाल । दला चि नाव कमल ।
 रंखु ते चि डहाल- । फलादिक ॥ ३२ ॥
 जागा हीं माळिखले । तें हिमवंतु जेवि जाले ।
 नाना दूध मुराले । दध्याकारे ॥ ३३ ॥
 तैसें विश्व एणें नावें । हें मि चि पै आववें ।
 आतां चंद्रबिंब सोळवें । न लगे जेवि ॥ ३४ ॥
 मृताचें धिनलेपण । न मोडितां घुत चि जाण ।
 कां नादितां कांकण । सोनें चि तें ॥ ३५ ॥
 लुकळितां पट्ट । संतू चि आहे स्पष्ट ।
 नचा विरचता घट्ट । पृथ्वी न्हवे ॥ ३६ ॥
 क्षणैनि विश्वपण जावें । मग मोलें घेयावें ।
 तैसा न्हवे आववें । सकट चि मीं ॥ ३७ ॥
 ऐसेनि मातें जाणिजे । तें जाणीवभक्ति क्षणिजे ।
 एव भेदु काहि देखिजे । व्यभिचार तो ॥ ३८ ॥
 येया कारणें भेदातें । साङ्गिनि अखडें चितें ।
 आपणेयां सकट मातें । जाणावें गा ॥ ३९ ॥
 पार्थी सोनेयां टीक । सोनां चि लागली देख ।
 तैसें आपणें आधिक । मानावें ना ॥ ४० ॥
 तेजाचा तेजौनि निगाळा । परि तेजीं असे लागला ।
 तेया रस्मी ऐसा मळा । मोघु होवावा ॥ ४१ ॥
 पै परिमाणु भूतली । हिमकणु हिमावली ।
 मव मासि निहाली । आहे तैसें ॥ ४२ ॥

हो कां तरंगु काहातु । परि सिंधुलि नाहिं भिजु ।
 तैसा ईशरी मी आनु । नोहे चि नां ॥ ८३ ॥
 ऐसेनि गा समरसे । दष्टि जै उल्लासे ।
 ते पै भक्ति ऐसे । आक्षि झणों ॥ ८४ ॥
 आणि ज्ञानाचें भांगारें । इये चि दष्टी नावें ।
 योगाचें हि आचवें । सर्वस्व हें ॥ ८५ ॥
 सिंधू आणि जळधरा । माक्षि लागडिया जेवि धारा ।
 तैसी वृत्ति बीरा । प्रवर्चे ते ॥ ८६ ॥
 कां कुहेसि आकाशा । तोंडि सोदा नाहिं जैसा ।
 तो परमरसु तैसा । एकवटे ॥ ८७ ॥
 पै प्रतिबिंबौनि बिंब वेरी । प्रभेची जैसी उजिरी ।
 ते सोहंदृष्टि अवधारी । तैसी होये ॥ ८८ ॥
 ऐसेनि मग परस्परें । ते सोहंदृष्टि जै अनतरे ।
 तें तिये ही सकट सरे । आपैतेया ॥ ८९ ॥
 जैसा सैधवाचा रवा । सिंधू माक्षि पांडवा ।
 विराळेयां विरावा । हें इ ठाके ॥ ९० ॥
 मातारि जाळनि तृण । वन्हि बीक्षे आपण ।
 तैसें भेदु नासूनि जाण । ज्ञान घडे ॥ ९१ ॥
 माझे पैलपण जाये । भक्तु हें अइल ठाए ॥
 अनादि ऐक्य जें आहे । तें चि निवडे ॥ ९२ ॥
 आसा गुणातीतु तें किरीटी । जाण इया न्हवति गोठी ।
 जें एकपणा ही मीठी । पडों सरली ॥ ९३ ॥
 किंचहुना ऐसी दशा । तें ब्रह्मत्व गा सुदंसा ।
 हें तो पावे जो ऐसा । मातें भजे ॥ ९४ ॥
 पुढुती इहीं लिगी । भक्तु जो माझा जगी ।
 हे ब्रह्मता तेया अग्नि । पतिवता ॥ ९५ ॥

जैसे गंगेचेनि उभें । वलनलीत जें जिते ।
 सिधुपद तेया जोगें । जान नाही ॥ ९६ ॥
 तैसा ज्ञानाधिये दीदी । जो भातें सेवी किरौटी ।
 इये ब्रह्मतेचां मुगुटी । चूडारत्न तो ॥ ९७ ॥
 येया ब्रह्मत्वासी चि पार्थी । सायुज्य ऐसी व्यवस्था ।
 येया चि नानं चौधा । पुरुषार्थु गा ॥ ९८ ॥
 परि भाहें आराधन । ब्रह्मत्वी होये सोपान ।
 येथ मी हान साधन । गमैल हें ॥ ९९ ॥

ब्रह्मणो हि प्रसिद्धाहममृतस्याव्ययस्य च ॥

शाश्वतस्य च धर्मस्य सुखस्यैकांतिकस्य च ॥ १०० ॥

तारि झनं ऐसें । तूहां चित्तीं प्रवेशे ।
 पै ब्रह्म आन असे । मीं पांचूनि ॥ १०० ॥
 पै मंडल आणि चंद्रमा । दोनि न्हवति सुवर्मा ।
 तैसा मज आणि ब्रह्मा । भेटु नाही ॥ १ ॥
 आगा नित्य जें निष्कंप । अनन्त धर्मरूप ।
 सुख जें उमप । अद्वैत जें ॥ २ ॥
 विवेकु आपुलें काम । सांडूनि ठाकिजे धाम ।
 तें निकर्षाचें निःसीम । किंबहुना मीं ॥ ३ ॥
 ऐसेऐसें हें अवघारां । अनन्याचा तो सोयरा ।
 साधतसे धनुर्दरा । पार्थासि ॥ ४ ॥
 तेथ धृतराष्ट्र क्षणे । संजया हें तूलें कबधें ।
 प्रसिलें पै वायाणें । कां गा बोळिळासि ॥ ५ ॥
 भाक्षी अवसरचिंता फेडी । साधें विजयाची मुढी ।
 तबं येरु क्षणे सांडीं । हे गोठि आतां ॥ ६ ॥
 संजया विस्मयो मानसी । मग आहा कदनि स्वशरीरेंसि ।
 क्षणे कैसा पै देवेंसी । हेतु एया ॥ ७ ॥

तन्हीं कृपासु तो तुझे । विनेकु यया पोंटो ।
 मोहाचा फोंटो । भाहारोशु ॥ ८ ॥
 संजया ऐसें चितितां । संवादु तो चि भावितं ।
 इधीचा येतु चित्ता । महापूरु ॥ ९ ॥
 कृणीमि आतां तेणें । उत्साहाचेनि जमतरणें ।
 श्रीकृष्णाचें मोळणें । सांघिजैल तेया ॥ १० ॥
 तेयां अक्षरां अंतूळु मा३० । पाववीन मी तुमचा ठा३० ।
 आइकां हाणे कामदे३० । निवृत्तिचा ॥ ११ ॥

३० तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां

योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे गुणत्रयविभाग-

योगो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्णे सर्वात्मनीश्वरेऽर्पणमस्तु ॥

ज्ञानेश्वरी

अध्याय पंधरावा

श्रीगणेशायनमः ॥

आतां हृदय हें आपुलें । चौकळीनि भलें ।
वरि बैसउं पाउलें । श्रीगुरुचीं ॥ १ ॥
देख्यभावाची आंजुळि । सर्वेद्रियकुड्मळि ।
भरीनि पुण्यांजळि । अर्घ्य देऊं ॥ २ ॥
अनन्योदकधुषट । वासना जे तमिष्ठ ।
तें लागलेसे अबोट । चंदनाचें ॥ ३ ॥
प्रेमाचेनि भांगारें । निर्वाळनि नेपुऱें ।
छेबउं सुकुमारें । पदें तिये ॥ ४ ॥
घमावळि आवडी । अव्यभिचारें चौखडी ।
तिये घालूं जोडी । आंगुळिया ॥ ५ ॥
आनंदमोदनहल । सात्विकाचें मुकुळ ।
तें उमळलें अष्टदल । ठेउं वरि ॥ ६ ॥
तेथ अहंघुपु जालूं । सोहतेजें उन्वाळूं ।
सामरस्य पोटाळूं । निरंतर ॥ ७ ॥
माशि तनु आशि प्राण । इया दोन्ही पाउणां डेवचें श्रीचरण ।
करूं भोगमोक्षों निबळोण । पायां तेयां ॥ ८ ॥

इया गुरुचरणसेवा । हों पात्र तेया देवा ।
 जें सकलार्थाचा मेलावा । पाटु बांधों ॥ ९ ॥
 नक्षिचें विसवणें वेन्ही । उन्मेखु लाहे उजरी ।
 जें वाचेतें इवें करि । सुभासिषु ॥ १० ॥
 पूर्णचंद्राचां कं डि । वक्तृन्ना घाये कुरीडी ।
 तैसी आणी गोडी । अक्षरातें ॥ ११ ॥
 सूर्ये अभिष्टिही प्राची । जगा रागिर्न दे प्रकाशाची ।
 तैसी वाचा ओतेयां ज्ञानाची । दिवालि करी ॥ १२ ॥
 मादन्नसु खुजें । कैवल्य हि तैसें न सजे ।
 ऐसा बोलु देखिजे । जेणें देवें ॥ १३ ॥
 अथणसुखाचां भांडावि । विश्व भोगवी माधवी ।
 तैसी सांसिनळी बरवी । वाचावेळी ॥ १४ ॥
 ठाऊ न पवतां जेवाचा । मनोसि मुरदळी बाचा ।
 तो देऊ होये शब्दाचा । चमत्कार ॥ १५ ॥
 जें ज्ञानासि न चोजवें । ध्यानासि हि नागवे ।
 तें अगोचर फावे । बोवी माक्षि ॥ १६ ॥
 एव्हडें एक सौभाग । बलधे वाचेचें भांग ।
 गुरुपदपद्मपराग । लाहे जें कां ॥ १७ ॥
 तरि बहु बोलों काइ । आजि तें अना ठाई ।
 मातें वांचुनि नाहिं । ज्ञानदेऊ क्षमे ॥ १८ ॥
 जें तान्हेनि मिथां अपलें । आणि माझें गुरु एकलौतें ।
 क्षणैनि कृपेसिं एकहातें । जालें तिये ॥ १९ ॥
 पाहा पां भरोबरी आघवी । मेहु चातकासि रिगवी ।
 नज लागि गोसांवी । तैसें केळें ॥ २० ॥
 क्षणैनि रिकामें तोंड । कंठ गेलें बडबड ।
 किं गीता ऐसें गोड । जागुडलें ॥ २१ ॥

होए अष्ट आपैतें । तें वाद वि सैं फौतें ।
 उजू आउख तें मारितें । लोभु करी ॥ २२ ॥
 आधणि वातले हरल । होति असृताचे तांदुल ।
 जरि भुकेची राखी बेल । जगन्नाथ ॥ २३ ॥
 तिया परी गुरु । करिति जें अंगीकार ।
 तें होउनि ठाके संवसार । मोक्षमय ॥ २४ ॥
 पाहा पां काह नारायणें । तेषां पांडवांचें उणें ।
 कीजे चि ना पुराणें । विश्वबंधें ॥ २५ ॥
 तैसे श्रीनिवृत्तिराजें । अज्ञानपण हें माझें ।
 आणिलें वोजे । ज्ञानाचिये ॥ २६ ॥
 पारि असो हें आतां । प्रेम हलतेसे बोलतां ।
 कें गुरुगौरवु वर्णितां । उन्हेसु आधि ॥ २७ ॥
 आतां तेंचि चि पसार्यें । तुझा संताचे पाये ।
 बोलगैन मीं अमिप्रायें । गीतेचेनि ॥ २८ ॥
 तरि तो चि प्रस्तुति । चौदावेया अध्यायाचा अंती ।
 निर्णयो कैवल्यपती । ऐता केला ॥ २९ ॥
 जें ज्ञान जेवाचा हाति । तो चि समर्थु मुक्ती ।
 जैसा शतमखु संपत्ती । स्वर्गाचिये ॥ ३० ॥
 को शत एक जन्मां । जो जन्मीनि बाह्यकर्मा ।
 करी तो चि ब्रह्मा । आतु नोहे ॥ ३१ ॥
 माना सूर्याचा प्रकाशु । लाहे जेविं डोळसु ।
 तें ज्ञानें चि सौरसु । मोक्षाचा तो ॥ ३२ ॥
 तरि यथा चि ज्ञाना लागि । कव्हणी पां योग्यता आनि ।
 हें पातां जनि । देखिला एकु ॥ ३३ ॥
 जेविं पाताळिचें घन । दावी किर अंजन ।
 पारि होवनि ओचन । पायलाचे ॥ ३४ ॥

तैसैं मोक्षु देखैल हान । एथ किर नाहि आन ।
 पारि तैं चि धारे ऐसैं मन । छुट्ट होआवैं ॥ ३५ ॥
 तारि विरक्तु वांचुनि कै ही । ज्ञानासि तयणें नाहि ।
 हें विचारनि अइ । ठेविलें देवें ॥ ३६ ॥
 आतां विरक्तिची कव्हणी परी । जे एउनि मनासैं बरी ।
 हें इ सर्वसैं श्रीहरी । देखिलें असे ॥ ३७ ॥
 जैं बिवैं रांभिछी रसोये । जेवणारा ठाडवें होए ।
 तैं ताट सांडुनि जाए । जिया परी ॥ ३८ ॥
 तैसी संसारा एया समस्ता । जाणवे जैं अनित्यता ।
 तैं कैराम्य दबडिता । पाठी लागे ॥ ३९ ॥
 आतां अनित्यत्व कैसैं । तैं चि रखाकारें मिसैं ।
 साविजत असे विमेशें । पंचदर्शी ॥ ४० ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

ऊर्ध्वमूलमधः शालमम्वरथं प्राहुरव्ययं ॥

ऊर्ध्वासि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स सर्वविद् ॥ १ ॥

उपडिलें कवसिकें । झाड येरी मोहरा ठाके ।
 तें वेगें जैसैं सूके । तैसैं हें नहवे ॥ ४१ ॥
 इया एकी परी । रूपकाचिया कुसरी ।
 सारितसे वारी । संसाराची ॥ ४२ ॥
 कवहु संसार वाड् । स्वरूपि अहंते ठाड् ।
 होआवेआ अध्यायी । पंचरावा हा ॥ ४३ ॥
 आतां हें चि आघवें । ग्रंथगर्भिचें सांघावें ।
 उपडविलें जीवें । आकर्णजो ॥ ४४ ॥
 तन्हि महानंदसमुद्र । जो पूर्ण पूर्णिमाचंद्र ।
 तो हारकेआ नरेंद्र । ऐसैं बाजे ॥ ४५ ॥

आगा पै पांडुकुवरा । एतां स्वरूपावभा वस ।
 करीतुसे आद्वारा । भिन्नाभासु जो ॥ ४६ ॥
 तो हा जगदंबर । न्हवे एथ सर्वसार ।
 हा जाणें महातरु । धांवला असे ॥ ४७ ॥
 परि एरां सुखां सारिखा । तळिं मूळें वारि शाखा ।
 तैसा न्हवे सणौनु लेखा । नैए कळणा ॥ ४८ ॥
 आगी कां कुन्हाडी । होए रिगावा जरि बुडि ।
 तारे हो कां मळे तेव्हडी । वरिचिली वाडि ॥ ४९ ॥
 जे तूटलेवा मूळ पारि । उलंडैल शाकांसि ।
 तारे तैसी गोठि काइसी । हा सोहपा नोहे ॥ ५० ॥
 अर्जुना हें कवतिक । सांघतां असे अछौलिक ।
 जें वाडि अधोमुख । रुखा एया ॥ ५१ ॥
 जैसा भानु उंची नेणों कें । रश्मिजाळ तालें फांके ।
 सर्वसार हें कावरखें । झाड तैसें ॥ ५२ ॥
 आणि आधिनाधि तेजुकें । रुंधळें एणें चि ऐकें ।
 कल्पान्तिचेन उदकें । व्योमं जैसें ॥ ५३ ॥
 कां रविचां अस्तमानीं । अंधारेन कोंदें रजनी ।
 तैसा हा चि गगनीं । मांडला असे ॥ ५४ ॥
 एया फळ ना चुंबितां । फुल ना तुसंबितां ।
 जें काहिं पांडुसुता । तें रुख चि हा ॥ ५५ ॥
 हा ऊर्जमूल आहे । परि उन्मलला नोहे ।
 एणें चि हा होये । शाकुलु गा ॥ ५६ ॥
 आणि ऊर्जमूल ऐसें । निगदिलें कीरु असे ।
 परि अधि ॥ असोसें । मूल यया ॥ ५७ ॥
 पै बस्त्रचेन महामारी । पिंपलावडाचिया परी ।
 जेनि पार्यवियां माझारि । डाहाळिया ॥ ५८ ॥

तेवि गा ध्वजया । संसारतरु यया ।
 अर्धा वि आयि छादिया । हें ई नाहि ॥ ५९ ॥
 तरि ऊर्धा हि कडे । शाखांवे मांदेदे ।
 दीसताति अपावें । सांझिनळे ॥ ६० ॥
 जाळें गगन चि पां वेळिये । कां वारा मांडला रुखाचेनि आयें
 नाना अवस्थे प्राये । उदैला झुसे ॥ ६१ ॥
 ऐसा हा एक । विश्वाकार किटंकु ।
 उदैला नागें रुरु । उर्ध्वमूल ॥ ६२ ॥
 आतां उर्ध्व येया कोण । तेथ मूळ तें किंळक्षण ।
 कां अधोमुखपणेन । शाखा कैसिया ॥ ६३ ॥
 अथवा हुमा एया । अर्धे जिया मूळिया ।
 सिया कोणही कैसिया । उर्ध्व शाखा ॥ ६४ ॥
 आणि अश्वत्थु ऐसी । प्रसिद्धि काइसी ।
 आत्मविद्विलासी । निर्गो केला ॥ ६५ ॥
 हें आपवें चिं बरवें । तूसिये प्रतीती फावें ।
 तैसेनि सांघों सोळिवें । विन्यासें गा ॥ ६६ ॥
 पारि आइकें सूभगा । हा प्रसंगु तुज चि जोगा ।
 कान चि करी सर्वांगां । हियें आयिलेया ॥ ६७ ॥
 ऐसें प्रेमरसें मुरफुरें । बोलिलें जधं यादवेश्वरें ।
 तब अवधान अर्जुनाकारें । मूर्त जाळें ॥ ६८ ॥
 देख निरोपीति तें थेकुलें । येसणें श्रोतेपण फांकलें ।
 जैसे आकाशें खेव पसरिलें । दाहि दिशि ॥ ६९ ॥
 श्रीकृष्णसूक्तिसागरा । तो अगस्त चि पां दूमरा ।
 क्षणौनि घोटु भर पाहे एकतरा । आवयेयाचा ॥ ७० ॥
 ऐसी सोये संदौनु खनळली । आनडि अर्जुनि देवें देखिडी ।
 तेथ जाकेन सुखें केळी । कुरौडि रोया ॥ ७१ ॥

मन काने मनजया । ते उर्ध्व गा तद येया ।
 येणं ध्वं चि का जेया । ऊर्ध्वत्व गमे ॥ ७२ ॥
 मन्हुर्वि मध्योर्ध्वमध्वे । हे नाहि जेष भेद ।
 अद्वयेति एकवद । जिये ठाई ॥ ७३ ॥
 जो नाइकिजता नातु । जो असौरम्यमकरंदु ।
 जो आगायिला आनेदु । सुरते विण ॥ ७४ ॥
 जेया जे अन्हां परीते । जेया जे पुढां माघीते ।
 दिसतेन विण दिसते । अदृश्य जे ॥ ७५ ॥
 उपाधिचा दुसरा । घालिता उपासिरा ।
 नावां रूपा संवसारा । नां होए जेया ॥ ७६ ॥
 छातृश्रेयविहीन । नमुधें चि जे ज्ञान ।
 मुखा भरलें गगन । गांछिव जे ॥ ७७ ॥
 ऐसी वस्तु जे साचे । ते उर्ध्व गा एया तद्वचें ।
 तेथें आर जेणें मूलाचें । ते ऐसें असे ॥ ७८ ॥
 तन्हां माया ऐसी ख्याति । नसती च यथा आधि ।
 कां वांझेची संतती । वानों ए जैसी ॥ ७९ ॥
 तैसी संत ना असंत होए । जे विचारचें नावं न साहे ।
 ऐसिया परी आहे । अनादि क्षणति ॥ ८० ॥
 जे मधुमयीजिका । प्रपंचाची भूमिका ।
 विपरीतज्ञानदीपिका । सांचली जे ॥ ८१ ॥
 जे नानाशशक्तिची मांदुस । जे जगद्व्यमाचें आकाश ।
 जे आकारजाताचें दुस । घेडी केली ॥ ८२ ॥
 ते माया वस्तुचां ठाई । असे जैसेनि नाहि ।
 मग वस्तुप्रभा चि पाहि । प्रकट होए ॥ ८३ ॥
 जेव्हुनि आपणयां आली नंद । कसी आपणयें जेवि सुख ।
 कां काजलि आणि मंद । प्रभा दिवि ॥ ८४ ॥

स्वर्णि प्रिया पुढां तंरणासी । निदेली वेवउनि केनि ।
 आलंगितेन भिण अलेगी । सकाम करी ॥ ८५ ॥
 तैसी स्वस्वर्णि ज्ञाळी बावा । आणि स्वरूप नेणजे भगवता ।
 ते चि तर यका । मूळपहिले ॥ ८६ ॥
 वस्तूसि आपुला जो अबोध । तो उर्धि आदुलैने कंदु ।
 वेदांति हि हा प्रसिद्ध । बीजभाउ ॥ ८७ ॥
 धन अज्ञान सुधुति । तो बीजांकुरभाउ ॥ ८८ ॥
 एर स्वप्न हान जागृति । फलभायो तेयाचा ॥ ८९ ॥
 ऐसिया इया वेदांति । निरूपणभावाप्रतीति ।
 परि ते असो प्रस्तुति । अज्ञान मूल ॥ ९० ॥
 ते ऊर्द्ध आत्मा निर्मल । अधोर्द्ध सूचीति मूल ।
 बलिया बांधौनि आले । मायायोगाचे ॥ ९१ ॥
 मग अधमूलासि देहांतरे । उठति जिये अपार ।
 ते चौपासि घेउनु अगार । खालाविति ॥ ९२ ॥
 ऐसे भवदुमाचे मूल । हे ऊर्द्ध करी बल ।
 मग अणियांचे बेंबल । अर्धी चि दावी ॥ ९३ ॥
 तेथ चिद्वृत्ति पहिले । महातत्व उमलले ।
 ते मान वाहेंदुल्ले । एक निगे ॥ ९४ ॥
 मग सत्वरजतमात्मकु । त्रिविध अहंकार जो एक ।
 तो सिवना अधोमुख । दिर कुटे ॥ ९५ ॥
 तो बुद्धिची घेउनि आगारी । भेदाची वृत्ति करी ।
 तेथ मनाची डाल धरी । साजेपणे ॥ ९६ ॥
 ऐसा मूलाच्या गाढिका । विकल्परस कौबलिका ।
 चित्तचतुष्टय उहालिका । कौमैजे तो ॥ ९७ ॥
 मग आकाश वायु द्यौतक । आप पृथ्वी हे पांचे फौक ।
 महाभूतांचे सरोक । सरले होती ॥ ९८ ॥

तैसीं चि ओकादितन्मात्रे । तियें आंगवसा गर्भपत्रे ।
 छुलछुलितें विचित्रे । उमळती मा ॥ ९८ ॥
 तेथ शंखांकुर वरिपडी । ओशां चादि देखुनि ।
 होता करिती कांदी । आकांक्षेचो ॥ ९९ ॥
 आंगवसेचे वेलपालव । स्पर्शाकुरि वेंति धाव ।
 तेथ मांमल पडे अभिनव । विकाराचें ॥ १०० ॥
 पाठि रूपपत्रपेलोवोळि । चक्षु लात्र तें काडें बुद्धि बाळी ।
 वेव्हळि व्यामोहता भळी । पाव्हेली जाए ॥ १ ॥
 आणि रसाचे आंगवसे । वाढती वेगें बहुवसे ।
 जिणे आर्तिची असोसे । निगति वेचें ॥ २ ॥
 तैसीं चि कोंभेलेन गर्भे । प्राणाची छिरि थांउं बांधे ।
 तेथ तलु घे सानंदें । प्रलोभाचा ॥ ३ ॥
 एवं महदहंबुद्धि । मनें महाभूतसमृद्धि ।
 द्या संसाराचिया अवधी । सासन जें ॥ ४ ॥
 किंबहुना इहि आठें । आंगि अधिक हा फांटे ।
 परि सिंपी चि एव्हडें उमटे । रूपें जेवि ॥ ५ ॥
 का समुद्राचेनि पैसारें । वरि तरंगता आसारे ।
 तेसैं ब्रह्म चि होये वृक्षाकारें । भहानमूल ॥ ६ ॥
 आतां ययाचा हा विस्तार । हा चि यया पैसार ।
 जैसा आपणपें स्वप्निं परिवार । ऐकाकिया ॥ ७ ॥
 परि तें असो हें ऐसें । कावरें झाड उससे ।
 यया महदादि हे आस्वसें । अधोशाखा ॥ ८ ॥
 आणि अश्वत्थु ऐसें ययातें । क्षणति जे जाणते ।
 तें हि परिस हो येथें । सांविजेल ॥ ९ ॥
 तदि अश्वत्थु हाणिजे उखा । तबें वरि एकसारखा ।
 माहिं निर्बोहो यया रुखा । प्रपञ्चरूपासि ॥ ११० ॥

जैसा न जेटलां क्षण । मेषु होए नामानर्ण ।
 कां विजु नसे संपूर्ण । निमेषु भरि ॥ ११ ॥
 ना कांपतेषा पद्मदला । वरिला बैसका नाहिं जला ।
 कां चित्त जैसैं व्याकुला । माणुसाचें ॥ १२ ॥
 तैसी ययाची स्थिती । नासत जाये क्षणा प्रति ।
 क्षणौनि ययातें क्षणति । अश्वत्थु गा ॥ १३ ॥
 आणि अश्वत्थु एणें नावें । पिंपलु क्षणति स्वभावें ।
 परि तो अभिप्राउं नोहे । श्रीहरिचा ॥ १४ ॥
 यन्महि पिंपलु वडलां जिखि । भियां गति देखिली नीची ।
 परि तें असो काइ लौकिकि । हेतु काज ॥ १५ ॥
 क्षणौनु हा प्रस्तुत । अलौकिकु परियसां ग्रंथ ।
 तरि क्षणिकत्वे चि अश्वत्थु । बोलिजे हा ॥ १६ ॥
 आणि क हिं एकु थोर । यया अव्ययत्वाचा उगद ।
 आधि परि तो मीतह । ऐसा असे ॥ १७ ॥
 जैसा मेषांचेनि तोंडें । सिंधु एके भागें वडे ॥
 आणि नदी एरी कडे । भरती चि असती ॥ १८ ॥
 एथ वोहटे ना वडे । ऐसा परिपूर्ण चि आजडे ।
 परि तें फुली जवें लुचडे । मेघानवीचि ॥ १९ ॥
 तैसैं यया रंखाचें होणें जाणें । तर्कें होतेंनि बहिष्पणें ।
 क्षणौनि लेकु ययातें क्षणे । अव्ययो ॥ १२० ॥
 यन्महि दानसल्लि पुरुष । वेधकपणें संचकु ।
 तैसा व्ययें चि हा रंखु । अव्ययो ॥ २१ ॥
 जातां वेगें बहुवसे । न वचे कां भुइं दतलें असे ।
 तें रथाचें चक्र दीसे । जिया परी ॥ २२ ॥
 तैसैं काळातिक्रमी जे घाले । ते भूतशाखा जेथ गळे ।
 तेथ कोटिं वारि उमाले । उठिति आणिक ॥ २३ ॥

परे एक केवना गेली । शाखाकोडि केवना जाली ।
 हे नेणवे जेवि उमळली । आघाडभर्जे ॥ २४ ॥
 महाकल्पाचा सेवटि । प्रकटिया उमळती सुष्टि ।
 तैसें चि आणिकिचें दाग उठि । सांसीमळे ॥ २५ ॥
 संहारकारें प्रचर्जे । पडति प्रलयांतिवि साळजे ।
 तव कल्पादिचि जुबाजे । पास्हेजति ॥ २६ ॥
 रिगे मन्वंतर मनू पुढे । वंशा वरि वंशाचे मांढे ।
 जैसी इक्षुवृद्धि कांटेनकांढे । जीके जेवि ॥ २७ ॥
 कलियुगांती कोरडी । चड्ढे युगांचीं जाले सांडी ।
 तव कृतयुगाची पेळी देव्हडी । पडे पुढुती ॥ २८ ॥
 बर्चते वरिष जाए । तें पुढिलां मुल्हारि होए ।
 जैसा दिवसु जांतु किं एतु आहे । हें चोजवे नां ॥ २९ ॥
 जैसिया वारियाचिया झुलुका । सांदा ठासवा नव्हे देखां ।
 तैसिया उठिति पडति शाखा । नेणों केति ॥ ३० ॥
 एकी देहाची डिरी तुटे । तव देहांकुरि बहुवि फुटे ।
 ऐसेन भवतरु वाटे । अव्ययो ऐसा ॥ ३१ ॥
 जैसें वाहार्ते पाणीं जाए येणें । तैसें चि आणिक मिळे मार्गे ।
 तैवि असंत चि असिजे जगे । मानिजे ते ॥ ३२ ॥
 कां लागौनि डोळा उचडे । तव कोडि वरि धडे मोडे ।
 तें नेणतियां तरंग आवडे । नित्य ऐसा ॥ ३३ ॥
 नायसा एके बुबुले दोहि कडे । डोळा चाळितां अपाडे ।
 दोन्ही आधि ऐसा पडे । अमु जेवि ॥ ३४ ॥
 परि भिंगोरि निधिये पडिली । गमे मूर्मीसि अडली ।
 ऐसा वेगातिसो सुली । हेतु होए ॥ ३५ ॥
 हे अह असो झडती । आधारि भवंदितो कोळितो ।
 ते दीसे जैसी आहती । रेख सैम ॥ ३६ ॥

■ संसाररुक्ष तैसा । मोडतु मांडतु तहसा ।
 मेदसौनि छोकु पीसा । अव्यथो मानी ■ १७ ॥
 परि एवाधा वेगु देखे । जो हा क्षणिकु ऐसा बोलखे ।
 जाणे कोडि बेल भिमिखे । होतु जातु ॥ १८ ॥
 नाहि अज्ञान बांचूनि मूल । एवाचें असिलेपण हें टवाळ ।
 ऐसें झाड चि सीनसाळ । देखिले जेणें ॥ १९ ॥
 तेवार्ते गा पांडुसुता । मी सर्वहु हिं झणे जाणता ।
 पें वाग्मसिद्धांता । वेव तो चि ॥ १४० ॥
 योगजातार्चे जोडलें । तेया एकाचि चि उपेगा गेलें ।
 किंबहुना जिआलें । ज्ञान हिं तेणें ॥ ४१ ॥
 असो हें नहू बोलणें । वाचिजेळ तो कवणें ।
 जें मगसंछु हा जाणे । उशि ऐसी ॥ ४२ ॥

अवधोर्ध्व मधुतास्तस्य शाखाः । गुणमधुजा विषयप्रदाकाः ॥
 अवध मूलान्यनुसृततानि । कर्मानुबंधीनि मनुष्यलोके ॥ २ ॥

मग यवा भि मधुधरूपा । अधःशाखिया पादपा ।
 जाहाळिया जांती उमपा । ऊर्ध्व हिं उजू ■ ४३ ॥
 आणि अधि फांकलीं डाले । ऊर्ध्व हिं तिष्ठति मूळें ।
 तेया तळि पवले । वेळु पालें ॥ ४४ ॥
 ऐसें जें आझी । क्षणितळे उपक्रमी ।
 तें परियसैं सुगमी । बोलि सांगों ॥ ४५ ॥
 तरि नखमूळें अज्ञानें । महदादिकि सासनें ।
 वेदाधि धोरवणें । घेउनियां ॥ ४६ ॥
 परि अधि तयं स्वेदज । जारजें उज्जिज मणिज ।
 हे बुढीनि महाधुध । उठिति म्यान्दि ॥ ४७ ॥

द्या एकरकाचेन अनगटें । थोरसी लक्ष भाकुडे ।
 तेव्हाळि जीवशाखीं फाटे । सैंव चि होति ॥ ४८ ॥
 प्रसवतु शाखा सरळिया । नानासृष्टि डाहाळिया ।
 काढफांटति मालिया । जातींचिया ॥ ४९ ॥
 जीपुरुषनपुंसकें । हे व्यक्तिभेदांचे टके ।
 आंदोलति आंगिकें । विकारभारें ॥ १५० ॥
 जैसा वर्षाकाळ गगनीं । पळैजे नवघनिं ।
 तैसें आकारजात अज्ञानिं । घोलि जाए ॥ ५१ ॥
 मग शाखांचेनि आंगभरें । लवौनि गुंपति परस्परें ।
 गुणक्षोभाचें वारें । उदैजति ॥ ५२ ॥
 तेथ तेणें अचाटें । तिहिं ठाई हा फाटे ।
 गुणाचेन झडझडाटे । ऊर्ध्वमुख ॥ ५३ ॥
 ऐसा रजाचिया झुलका ! झडाडितां आगळिका ।
 मनुष्यजातिशाखा । थोरावति ॥ ५४ ॥
 तिया ऊर्ध्व ना अधिं । मासारि चि कोंदाकोंदि ।
 आडफांटति खांदिं । चतुर्वर्णांचां ॥ ५५ ॥
 तेथ विधिविधेयीं सपळव । वेदवाक्यांचे अभिमत ।
 पाळव डोलति भरव । आणिति तियां ॥ ५६ ॥
 अर्थकामपसरें । अमवणें वेंति धोरें ।
 तेथ क्षणिकें पदांतरें । इहभोगाची ॥ ५७ ॥
 तेथ प्रवृत्तिचेनि वृद्धिलोभें । खासरैजति शुभाशुभें ।
 नाना कर्मांचे खांबे । नेणों केती ॥ ५८ ॥
 तेथि चि क्षणे भोग मागिलें । पडति देहांची बुडसलें ।
 तव पुढां वाडू पेळे । नवेयां देहांचा ॥ ५९ ॥
 आणि शब्दादिक सुहावे । साहाजें रंगें हवावें ।
 विषमपल्लव नवे । नीच होति ॥ १६० ॥

ऐसे रजोवातप्रचंडे । मनुष्यशास्त्राचे नांदोडे ।
 वाढति तो एथ रुढे । मनुष्यलोके ॥ ६१ ॥
 तैसा रजाचा तो वारा । नावेक धरी बोंसरा ।
 भग बाजो लागे घोंरा । तमाचा जो ॥ ६२ ॥
 तेधवां इया चि मनुष्यशाखा । नीच वासना अधि देला ।
 पाह्यैजति डालुका । कुकर्माचिया ॥ ६३ ॥
 अप्रवृत्तिचें खनुवाले । फोंक निगति सरले ।
 घेंस पान पालव डालें । प्रमादिचीं ॥ ६४ ॥
 बोलति निवेध नियम । जिया रुग्णजुःसामे ।
 तो पाळा तेयां घुमे । टकेयां वरि ॥ ६५ ॥
 प्रतिपादिति अधिचार । आगम जे परमार ।
 ते हि पानि घेंति पसर । वासनावेलि ॥ ६६ ॥
 तथं तमं होति थोरांठें । अकर्माची तळधुडें ।
 आधि जन्मशाखा पुढंपुढें । घेंति धावा ॥ ६७ ॥
 तेथ चांदालादि निवृत्तां । दोषजातींचा थोर फांटा ।
 जाल पडों लागे कर्मभ्रष्टां । भुल्लैनियां ॥ ६८ ॥
 पञ्च पक्षी शूकर । व्याघ्र वृश्चिक विखार ।
 हे आठशास्त्रानिकर । थोरावती ॥ ६९ ॥
 परि ऐसिया शाखा पांडवा । सर्वांगि हि नीच नसा ।
 गरकभोगु पाषा । फळाचा तो ॥ १७० ॥
 आणि हिंसाविषय पुढारि । कुकर्मसंगें धुवें भरी ।
 जन्म वरि अगारी । नाठती चि असे ॥ ७१ ॥
 ऐसीं होति तरु तूणें । लोह लोष्ट पाखाणें ।
 इया लांदिया तेविं जाणें । फलें हें चि ॥ ७२ ॥
 अर्जुना गा इया परी । मनुष्यां लागींनि अवधारी ।
 वृद्धि स्थावरान्त वेन्ही । अधोःशास्त्रांची ॥ ७३ ॥

क्षणौनु जे माणुसें झालें । इयें चि जाणें जशी मूळें ।
 एथौनि मग पचले । संसारतरु ॥ ७४ ॥
 यन्हुनि उर्ध्वें पार्था । मुदळ मूळ पांता ।
 अधिष्ठिया मध्यस्था । शाखा इया ॥ ७५ ॥
 परि तामसीसाधिका । सुकृतदुष्कृतात्मकि ।
 विरुद्धति इया शाखि । अधोर्ध्वां ॥ ७६ ॥
 आणि वेदत्रयीचेया पाना । नैए अन्यत्र लागीं अर्जुना ।
 जे मनुष्यें बांचौनु विधामा । विषो नाहि ॥ ७७ ॥
 क्षणौनि तनुमानुषा । इया उर्ध्वमूलैमि शाखा ।
 तन्हि कर्मवृद्धिसि देखां । इया चि मूळें ॥ ७८ ॥
 आणि आणिकां हिं झाडिं । शाखा वादतां मूळें गाडिं ।
 मूळें गाढें तब बाडि । पैसु आधि ॥ ७९ ॥
 तैसें चि यया शरीरा । कर्म देहसंसार ।
 आणि देह तब व्यापारा । नां क्षणों नैए ॥ ८० ॥
 क्षणौनि देहें मानुषें । इयें मूळें होति न चुके ।
 ऐसें जगजनकें । मोळिलें तेणें ॥ ८१ ॥
 मग समाचें तें दारुण । धिरावळेयां वाडधान ।
 सत्वाची सूटे सत्राण । वाडुटली ॥ ८२ ॥
 तें इया मनुष्याकारा । मूर्ति सुवासना निगति आरा ।
 धेडनि सूटति कोंभारा । सुकृतांकुरी ॥ ८३ ॥
 उकलतेम उन्मेळें । प्रज्ञाकुशलतेचां तिलें ।
 बिरिया रिगति निमिळें । बांबलेजीनि ॥ ८४ ॥
 तेथ मेघारसें सगर्व । आस्थापत्रि सर्वांन ।
 सरले निगति कोंभ । सद्वृत्तिचे ॥ ८५ ॥
 सदाचारोभिया सहसा । टके उठिती बहुबसा ।
 बुमबुमिति घोसां । वेदपक्षाचा ॥ ८६ ॥

शिष्टममनविभानें । विविधयागविस्तानें ।
 तियें पाना वरि पानें । पांजरति ॥ ८७ ॥
 ऐसां यमदमि घोंसालियां । उठिति तपाविया डाहाळिया ।
 देति वैराग्यशाखा कोंवळिया । वेव्हाळपणें ॥ ८८ ॥
 विशिष्टां वतांचे फोंक । धीराचां अणगटि तीख ।
 जन्मवेगें उर्धमुख । उंचावती ॥ ८९ ॥
 माजि वेदांचा पाळा दाट । तो करी विद्याचा लढाकाट ।
 जव बाजे अक्काट । सत्वानिहु तो ॥ ९० ॥
 तेथ धर्मडाहाळबाहाळें । दीसति जन्मशाखा पाळवी ।
 तिथा आळफुटती फळीं । स्वर्गादिकि ॥ ९१ ॥
 पुढां उपरतिरागें लोहिबि । धर्ममोक्षाची शाखा सरळी ।
 लाहातलाहात नीच नवी । वाढती चि असे ॥ ९२ ॥
 पै रबिचंद्रादि ग्रहवर । वितृ ऋषि विद्याधर ।
 हे आडशाखाप्रसर । पैसु घेंति ॥ ९३ ॥
 एया हि हूनि उंचपडे । गूढले फळाचेनि बुडें ।
 ईशदिक ते मांघीजे । थोर शाखांचे ॥ ९४ ॥
 मग तेया हिं उपरि डाहाळिया । सपोहानि उंचावळिया ।
 मरीचिकश्यपादिया । उपरिशाखा ॥ ९५ ॥
 एवं पालोवाळि उत्तरोत्तर । उर्धशाखांचा हा पैसाळ ।
 बुडिं साना अग्नि थोर । फळाळपणें ॥ ९६ ॥
 वरि उपरिशाखा हिं पाठी । एंति फलभार जे किरीटी ।
 ते ब्रह्मशास्त्रअणगटि । कोंभ निगति ॥ ९७ ॥
 फळाचेनि उन्हाळपणें । ऊर्ध्व उन्हाळिळ दूणें ।
 अव माचौते बैसणें । मूळि चि होए ॥ ९८ ॥
 प्राकृतां तन्हीं रंखां । जे फलें दाटिली होये शाखा
 ते उन्हाळिली देखां । नूढासि ए ॥ ९९ ॥

तदि जेयौनि हा भाववा । संसारतकवा उठवा ।
 तिये मूर्खि टेंकति पांडवा । वाढती हानें ॥ १०० ॥
 झणौनि ब्रह्मेशाना परीतें । वाढणें नाहि जीवातें ।
 तेथौनि मग वरीतें । ब्रह्म चि किं ॥ १ ॥
 परि हें असो ऐसें । ब्रह्मादिक तें आगवसें ।
 उर्ध्वमूला सरिते । न तूकति गा ॥ २ ॥
 आधिक हि साखा उपरता । जिया सनकादि नामें विख्याता ।
 तिया फळें मूर्खि नादकतां । भरलिया ब्रह्मि ॥ ३ ॥
 ऐसी मनुष्या कागौनि जाणावी । उर्ध्व ब्रह्मादि शेष पाळवी ।
 शाखांची वाढि बरवी । उंचाये पै ॥ ४ ॥
 पार्था उर्ध्वचेया ब्रह्मादि । मनुष्यत्व चि होए आदि ।
 झणौनि इयें अधि । झणितली मूर्खें ॥ ५ ॥

न रूपमस्वेह तथोपलभ्यते । नान्तो न चादि न च संशयितः ॥
 अश्वत्थमेनं सुषिरुदमूलं । असंगशस्त्रेण हरेण खित्वा ॥ ६ ॥

एवं तुज अलौलिकु । हा अधोर्ध्वशाखु ।
 सोधितला भयरंखु । उर्ध्वमूल ॥ ६ ॥
 आणि अधिर्ध्व ही मूर्खें । उपरति वाविली सविलें ।
 आतां परितसें उन्मूले । कैसेनि हा ॥ ७ ॥
 परि तूला हान पोटी । ऐसें गमैल किरीट्री ।
 जे एवढें काढ उत्पाटी । ऐसें काड असे ॥ ८ ॥
 कें ब्रह्माचक्षा सेवट वेन्ही । उर्ध्व शाखांची थोरी ।
 आणि मूर्खें तयं निराकारि । उर्ध्व असे ॥ ९ ॥
 हा स्थावरो हि तळि । फांकतसे अधिष्ठा ठालि ।
 माजि पांवतसे दूजां मूर्खि । मनुष्यरूपि ॥ १० ॥
 ऐता गाढा आणि अफाटु । कोण करी यया सेकटु ।
 तरि सनें ह्य हलवटु । धरिती भाऊ ॥ ११ ॥

पै हा उन्मळवेथा दोखें । सायास भि काइसे ।
 काइ नाळा बागुलु देशें । देव्हडा वाहे ॥ १२ ॥
 गंधर्वदुर्ग कां न पाडवे । काइ क्षशविषाण मोडावें ।
 होभावें मग तोडावें । खपुण्य किं ॥ १३ ॥
 तैसा संसार हा धीरा । रंखु नाहिं साचोकरा ।
 मा उन्मूलनि दरारा । काइसा तन्ही ॥ १४ ॥
 आझीं साधितली जे परी । मूळडाहाळांची उजिरी ।
 ते वांझेचें घर भारें । लेंकुरुवें जैसी ॥ १५ ॥
 कां कीजति चेइलेपणीं । स्वमिचिं तियें बोळणीं ।
 जैसी जाण ते काहाणी । दुबलेयाची ॥ १६ ॥
 क्षणीनु पै धनंजया । आझीं वानिली ते रूपमाया ।
 कासविएचेनि तूपें राया । उग्यारिलें ॥ १७ ॥
 मूळ अज्ञान तें भि लटिकें । मा तयाचें काज केतुकें ।
 क्षणीनु संसाररंखु सतिकें । वाउ चि पै ॥ १८ ॥
 आणि अंतु यया नाहिं । ऐसें वासाणिजे जें काहिं ।
 ते हिं साच चि पाहिं । परी एकी ॥ १९ ॥
 तरि प्रबोध जवं नोहे । तवं नीदे काइ अंतु आहे ।
 किं राति सरेळ पाहे । तेया आरौतें ॥ २० ॥
 तेषि जवं पार्धी । विवेकु नुषवी माथा ।
 तवं अंतु नाहिं अश्वत्था । भवरूपा एया ॥ २१ ॥
 तैसें भि हा अनादि । ऐसी आहे शान्द्री ।
 ते आळुकी नोहे नुरोधि । नेळातें एया ॥ २२ ॥
 जम्मे ना होए । ऐसेयां सांचों कव्हणी माए ।
 एया छागि नाहिंपणें आहे । अनादि हा ॥ २३ ॥
 आदि ना अंतु स्थिति । ना रूप ययासि आवि ।
 काइसी कुंथाकुंथी । उन्मूलनीं गा ॥ २४ ॥

आपुलेया अज्ञाना साठि । नव्हतां थांबला भिरीदी ।
 सारि आत्मज्ञानाचेनि लोटि । खाडेनि गा ॥ २५ ॥
 वांच्चीनि ज्ञानेन विण एके । उपाये करिसि तेजुके ।
 तिहि गुपसि आवेके । रुखि इये ॥ २६ ॥
 मग केतिकी खांदोखांदि । येया हिजावे उधि अधि ।
 झणौनि मूळ चि अज्ञान छेदी । सम्यग्ज्ञानें ॥ २७ ॥
 यन्हविं दोरिएचेया उरगा । डांगा मेलवितो पै गा ।
 तो वा३० चि फारु गा । केला होए ॥ २८ ॥
 तरावेया मृगजलाची गंगा । डोणी लागि थांबतां दांगा ।
 माजि वाहलें बुडिजे पै गा । साचें जेवि ॥ २९ ॥
 तेवि माथिलेया संसारा । उपाई जाचतेया वीरा ।
 आपणपें लोपें बारा । भिकोपि जाए ॥ ३० ॥
 झणौनि स्वभिचेया घाया । उ०खदे चे० धर्मजया ।
 तेवि अज्ञानमूला यया । ज्ञान चि खड्ग ॥ ३१ ॥
 परि तें चि छीला परजनें । तैसें वैराग्याचें नीच नवें ।
 अमंग बल होआवे । बुद्धीसि गा ॥ ३२ ॥
 उठिलेनि वैराग्ये एणें । त्रिगुं हा कैसा संछणें ।
 जैसें बमौनियां सुणें । आतां चि गेलें ॥ ३३ ॥
 हा ठा३० पाडवा । पदार्यजातीं आघवा ।
 धिठनी तो होआवा । वैराग्यछोटु ॥ ३४ ॥
 मग देहअहतेचें दलें । सांडुनि एके बेलें ।
 प्रत्यग्बुद्धिकरवालें । हातवसावें ॥ ३५ ॥
 निसले विवेकुसाहाणें । जें अज्ञानिप्रदोषें सणाणें ।
 मग पुरतेन बोधें उठणें । एकलें चि ॥ ३६ ॥
 परि निष्कयाचिये मुठी बल । होआवेया एकि दोनि बेल ।
 मग तुळबै अतिचोसाळ । मनन बेन्ही ॥ ३७ ॥

पाठि हातियरां आपणेयां । निदिभ्यासं एक जाळेयां ।
 पुढां भुरैल घाया । पुरतें गा ॥ ३८ ॥
 तें आत्मज्ञानाचें खाडें । अद्वैतप्रभेचेनि वाडें ।
 नेंदील उरों कव्हणी कळे । भवरुखासि ॥ ३९ ॥
 तेन्दाळि उर्ध कां उर्ध मूल । ना अधिचें हान शाखाजाक ।
 सें कही चि न दीसे मृगजल । चांदिणां जेवि ॥ ४० ॥
 ऐसेन गा बीरनाथा । आत्मज्ञानाभिया खड्डलता ।
 छेदौनियां भवाश्रया । उर्धमूलतें ॥ ४१ ॥
 मग इदंतेसि वालळें । मीपणें विण डादारळें ।
 तें रूप पाहिजे आपुलें । आपण चि ॥ ४२ ॥
 परे दर्पणाचेनि आधारे । एक चि करुनि दूसरें ।
 मुक्त पांति गावारे । तैसें नका हो ॥ ४३ ॥
 आपण चि आपणेयातें । पाहिजे जें अद्वैतें ।
 तें ऐसें होए निरुतें । बोलिजतु असे ॥ ४४ ॥

ततः परं तत्परिभाषितम् । यस्मिन्मता न निवर्तन्ति भूयः ॥
 तमेवचाष्टं पुरुषं प्रपद्ये । यतः प्रवृत्तिः प्रसूता पुराणी ॥ ४ ॥

जें पाहिजेतेन विण पाहिजे । कांदि नेणतां चि जाणिजे ।
 आयपुढसु जाणिजे । जेथ ठायतें ॥ ४५ ॥
 तेथ उपाधिया बोधंवा । घेडनि श्रुती धांवति जीमा ।
 मग नावारूपाचां बडंबा । करिती वायां ॥ ४६ ॥
 पै भवस्वर्गा उबगळे । मुमुक्षु योगज्ञान वळवळे ।
 पुढुतीं नैयो इया मिगळे । पैजा जेथ ॥ ४७ ॥
 संसाराचेयां पायां पुढां । पलती बीतराग होडां ।
 उलढौनि ज्ञापदाचा कर्मकडा । घालति मार्गा ॥ ४८ ॥
 अहंतादिभावां आपुळेयां । झाडा देडनि आचवेयां ।
 पत्र वेति ज्ञानिये जेया । मूलबरासि ॥ ४९ ॥

जिये कां वस्तुचें जेजणें । आपिलें जगा खोर जाणणें ।
 नाहि तें चि नादिलें जेणें । मी तूं जगि ॥ २५० ॥
 पै जेथीनि हे एकडी । विश्वपरंपरेची बेळंडी ।
 बाइती आस जैसी कोरडी । निदवाची ॥ ५१ ॥
 पार्था तें वस्तु पहिलें । आपणपें पै आपुलें ।
 पाहिजे जैसें हिवलें । हिव हिवें ॥ ५२ ॥
 आणिक हिं एक तेया । उल्लखणें असे धनंजया ।
 तरि जेवा कां भेटलेयां । एणें चि नाहि ॥ ५३ ॥
 परि तेया भेटति ऐसें । जें ज्ञानें सर्वत्र सरितें ।
 महाप्रळयांमुचें जैसें । भरलेपण ॥ ५४ ॥

निर्माणमोहाजितसंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ॥
 ब्रह्मै विमुक्ताः सुकृद्गुणसंगै र्गच्छंत्यसूत्राः पद्ममध्यं तत् ॥ ५ ॥

जेयां पुरुषांचें मन । संदीनि गेलें मोहमान ।
 बरिखा अंति जैसे घन । आकाशातें ॥ ५५ ॥
 निरुपदेया निष्ठुरा । उबगिजे जेविं सोडुरा ।
 तैसे नांगवति बिकारां । बेटाळों जे ॥ ५६ ॥
 फळती केलि उन्मळे । तैसी आत्मलामें प्रबळें ।
 तेयांची क्रिया ढाळें ढाळें । गळती आहे ॥ ५७ ॥
 आगि छागलेयां हंखि । देखीनि सैरा पळति पक्षी ।
 तैसें सांडिलें असेखिं । बिकारिं जे ॥ ५८ ॥
 आइकें सकलदोषवृणीं । अंकुरैजति भेदिनी ।
 तिये भेदबुद्धिची काहाणी । नाहि जेयांतें ॥ ५९ ॥
 सूर्योदया सरिसी । राति पळैनि जाए आपैसी ।
 गेली देहाहता तैसी । अविद्ये सवें ॥ २६० ॥
 आपुण्यहीना जीवातें । देह संढी जेविं अवचितें ।
 तेलि गिदमुलें तैतें । संडिले जे ॥ ६१ ॥

लोहाचें सांकडें परिसा । न जोडे आंधाव रवि जैसा ।
 इतकुळिचा तैसा । जेयां दुकड ॥ ६२ ॥
 आगा सुखदुःखाकारे । द्रवें देहियां जिये गोचरें ।
 तिये जेयां समोहरें । होति चि ना ॥ ६३ ॥
 स्वमिथेया राज्य कां मरण । नोहे हर्षशोकासि कारण ।
 प्रबोधलेया जाण । जिया परी ॥ ६४ ॥
 तैसें सुखदुःखरूपि । दंदि जे पुण्यपारि ।
 नेचपिजति सर्पि । गरुडु जैसा ॥ ६५ ॥
 आणि अनात्मवर्गु नीर । संदूनि आत्मरसाचें क्षीर ।
 चरताति जे सविचार । राजहंस ॥ ६६ ॥
 जैसा वरिखौनु भूतलि । आपुला रसु अंकुमाली ।
 मावुता आणी रश्मिजालि । बिंबासि चि ॥ ६७ ॥
 तैसें आत्मभ्रांति सादि । वस्तु विखुरली बारें वाटि ।
 ते एकवदिति आत्मदृष्टि । अखंड जे ॥ ६८ ॥
 किंबहुना आत्मेयाचां निर्द्वारि । जेयां विवेकु शुद्ध अंतरि ।
 गंगेचा उग्व सागारि । बुडाला जैसा ॥ ६९ ॥
 पै आवचे चि जालेपणें । नुरे चि जेयां अभिलाखणें ।
 जैसें एयौनि पन्हां जाणें । नाहिं आकाशासि ॥ ७० ॥
 जैसा आगिचा डोंगर । नेचे कोण्हीं बीजें अंकुर ।
 तैसा मनि जेयां विकार । उदैजे नां ॥ ७१ ॥
 हें केंती बोलों असंघडें । जेवि परमाणु नुरे वायू पडें ।
 तैसें विषयाचें नाबडे । नावं जेयां ॥ ७२ ॥
 एव जे जे कोण्हीं ऐसे । केले ज्ञानहुतारें ।
 तेथ मिलति ते तैसे । हेमिं हेम ॥ ७३ ॥
 तेथ क्षणजे कोण्हीं ठांड । ऐसें घुसशील जाहिं काहि ।
 ताहिं तें तें पद नाहि । नेनु जेया ॥ ७४ ॥

दृश्यणें देखिजे । कां ज्ञेयत्वं जाणिजे ।
 असुकें ऐसें हाणिजे । तें जें नोहे ॥ ७५ ॥
 पै दीव्याचेयां बंवाळि । कां चाहु हान उजळी ।
 हें काहू बोलों अंशुमाली । प्रकाशी जें ॥ ७६ ॥
 तें आघवें चि दीसणें । जेयातें कां नेदखणें ।
 विश्व आभासतसे जेणें । लपालेनि ॥ ७७ ॥
 जैसें सिंपीपण हारपे । तबं तबं खरें होए रूपें ।
 कां दोरी लोपतां सांपे । फास होइजे ॥ ७८ ॥

न तद्भासयते सूर्यो न शशाङ्को न च पारकः ॥
 यद्गत्वा न निवर्त्तते तद्भाम परमं मम ॥ १ ॥

तैसे चंद्रसूर्यादि धोरें । हयें तेजें जियें फोरें ।
 तियें जेयाचेनि आधारें । प्रकाशति ॥ ७९ ॥
 ते वस्तु किं तेजोराशि । सर्वभूतात्मक सरिसी ।
 चंद्रसूर्याचां मानसी । प्रकाशे जे ॥ ८० ॥
 झणौनि चंद्रसूर्य कडबसा । पडति वस्तुचेया प्रकाशा ।
 यया लागि तेज जें तेजसा । तें वस्तुचें जाग ॥ ८१ ॥
 आणि जेयाचेयां प्रकाशि । जग हारपे चंद्राकैसि ।
 चांदि ऋखें जैसि । दिनोदई ॥ ८२ ॥
 नातरि प्रबोधलिण वेळे । स्वप्नदिन मालवे ।
 कां नुरे चि सांजोले । मृगतृष्णिका ॥ ८३ ॥
 तैसा जेया वस्तुचां ठाई । कोण्ही चि कां आभासु नाई ।
 तें माळें निजबाम पाई । पाटाचें गा ॥ ८४ ॥
 पुढुतीं जेथ गेले । नेधति चि कां मावोतीं वाडलें ।
 मद्दोदधी मीनळे । स्वोत जैसे ॥ ८५ ॥
 कां लवणाची कुंजरी । सुदळी साती सागरी ।
 होए ना मावारी । परतौजु गा ॥ ८६ ॥

नामा गेलिया अंतराळा । न एति चि नहिज्याळा ।
 नाहि ततलोहोनि जळा । निगणें जेंसे ॥ ८७ ॥
 तेचि मजसि एकवट । जालेन हानें ओखट ।
 तेया पुनरावृत्तिची वाट । मोडोनु ठेली ॥ ८८ ॥
 एथ प्रहापृथिवियेचा राउ । पार्थु झणे जी जी पसाउ ।
 विनतिए एकिए देउ । चित्त देतु ॥ ८९ ॥
 तरि देवेंसि स्वयें एक होति । माघौतें जे नैयति ।
 ते देवेंसि भिन्न आधि । अभिन्न वा ॥ ९० ॥
 जन्ही भिन्न चि अनाविसिद्ध । तर्हि नैयति हे असंबद्ध ।
 जे फुली लागले पदपद । काइ फुलें चि होतु ॥ ९१ ॥
 पै लक्ष्याहूनि अनारिसे । बाण लक्ष्य सिधौनि जैसे ।
 माघौतें पडति तैसे । एति चि ते पै ॥ ९२ ॥
 मा तरि तूं चि ते स्वभावे । तरि कण्हणें कण्हणासि मिळौवें ।
 आपणेयांसि चि रूपावें । शस्त्रें केवि ॥ ९३ ॥
 झणौनि तुजसि अभिनां जीवां । तूसा संयोग वियोग देवा ।
 नैए खोळें अवेवां । शरीरेंसि ॥ ९४ ॥
 आणि जे सदा वेगले तुजसि । तेयां भिलणें नाहि कोणें देशि ।
 मा यंति नयंति हे कायिती । बाया बुद्धि ॥ ९५ ॥
 तरि कोण गा ते तूतें । पावौनि नैयति माघौतें ।
 हें विश्वतोमुखा मार्तें । मुझार्थि जी ॥ ९६ ॥
 एयां आक्षेपी अर्जुनाचा । तो शिरोमाणि सर्वज्ञाचा ।
 तोखळा बोधु शिष्याचा । देखीनियां ॥ ९७ ॥
 मग झणे गा महामती । मार्तें पावौनि नैयति पुढुती ।
 ते भिन्न अभिन्न पै रीती । दोनी आहाति ॥ ९८ ॥
 जे चिवेकें खोळें पाहिजे । तरि मी चि ते साहाजे ।
 मा आहाचवाहाच दूजे ॥ ऐसे गमति ॥ ९९ ॥

जैसे पाणियां हिं बेगले । आपजता दीसति कह्योले ।
 यन्हिं तरि निखले । पाणीं चि ते ॥ ३०० ॥
 कां सुवर्णा होउनि आने । लेणीं गमति भिजे ।
 मम पाहिजे लव सोने । आषवे चि ते ॥ १ ॥
 तैसें ज्ञानाचिये दीठी । मासि अभिन चि ते किरीटी ।
 एर भिजपणे ते उठी । अज्ञाना तव ॥ २ ॥
 साधोकारेनि वस्तुविचारें । कैचें एकासि मज दूसरे ।
 जें भिन्नाभिन्नव्यवहारें । उमसिजेल ॥ ३ ॥
 आषवे चि आकाश सुनि पोटी । बिंब चि जें आते खोटी ।
 तें प्रतिबिंब कै उठी । कै रश्मि सिरे ॥ ४ ॥
 कां कल्यांतिचेया पाणियां । काइ उन्त भरतासि धनंजया ।
 क्षणौनि कैचे अंश अविक्रिया । एका मज ॥ ५ ॥
 परि उन्वाचेनि भेलें । पाणीं उजू परि वांकुडें जालें ।
 खीं दूजेपण आलें । तोयवर्गे ॥ ६ ॥
 न्योम किं चौफळ घाटीलें । हें ऐसें काइसेया हिं भिलें ।
 परि घटमठि वेंढाललें । तैसें हिं आधि ॥ ७ ॥
 हांगा नीदचेनि आधारें । काइ एकलेनि जग न भरे ।
 स्वप्निचेनि जें अवतरे । रायेपणें ॥ ८ ॥
 कां मीनलेनि कीडालें । वातिभेदासि ए सोलें ।
 तैसा स्वमाया वेढालें । शुद्ध जै मी ॥ ९ ॥
 तें अज्ञान हें रुढे । तेणें कौहुंभिकल्पाचें मांडे ।
 मग विवरीनि कीजे फुडें । देहो मीं ऐसें ॥ ३१० ॥

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ॥

ममःवस्तुर्मांदिष्यामि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥ ७ ॥

ऐसें शरीरा चि एवढें । आत्मज्ञान वेगलें पडे ।
 तो माझा अंशु ऐसें आवडे । थोडेपणें ॥ ११ ॥